Toelating gesloten verpakking 03/39
Afgiftekantoor GENT X

BELGIË · BELGIQUE
P.B.
9000 GENT X
3/499

kblad voor
nk, licht en
diumtechniek

vue professionnelle
son, de l'éclairage
de la technique
la scène

t BASTT info

PROSCENIUM

rtje van het kasteel van Seneffe

âtre du château de Seneffe

Discotheek Karrewiel Hoeselt

La discothèque Karrewiel Hoeselt

Zwevend podium Roberto Zucco, K.N.S. Antwerpen

Plateau en suspension Roberto Zucco, K.N.S. Anvers

traat 29 · B-9000 Gent
ndelijks
1
trimestriel
année 1
juin '97

a. prévost n.v.

Uw partner in geluids- en communicatietechnieken

Meer dan 50 jaar ervaring in kwaliteit en service:
- gratis advies, studie en demonstratie,
- begeleiding tijdens projektrealisaties.

Exclusief invoerder van:

Beyerdynamic: mikrofoons (all-round tot studio)
draadloze mikrofoons (VHF en UHF)
HiFi- en studiohoofdtelefoons

Cink: theater-interfoonsystemen

Dynacord: podiumversterkingsystemen

Phoebus: conferentiesystemen
simultaanvertaalsystemen

Toa: hoogkwalitatieve 100V-systemen

Houtweg 7
1130 Brussel
Tel. 02/216.80.25
Fax 02/216.70.64

a. prévost s.a.

Votre partenaire en sonorisation et communication

Plus de 50 ans d'expérience en qualité et service:
- études, conseils et démonstrations gratuits,
- assistance durant la réalisation de projets.

Importateur exclusif de:

Beyerdynamic: microphones (universel et studio)
microphones sans fil (VHF et UHF)
casques studio et HiFi

Cink: systèmes d'interphonie pour théâtre

Dynacord: systèmes d'amplification pour podium

Phoebus: systèmes de conférence
systèmes de traduction simultanée

Toa: systèmes "100V" de haute qualité

Houtweg 7
1130 Bruxelles
Tél. 02/216.80.25
Fax 02/216.70.64

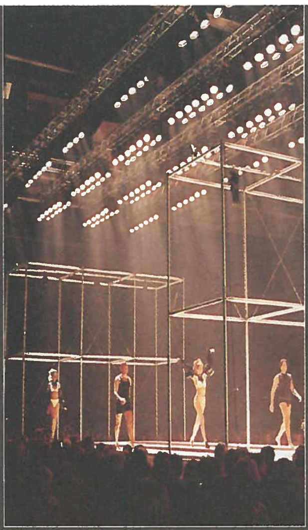

THE ONE STOP SERVICE FOR ALL YOUR LIGHTING AND SOUND REQUIREMENTS

EML
SOUND & LIGHTING

DRY HIRE
RENTAL OF SOUND & LIGHTING
FOR
- CONCERTS / TOURS / FESTIVALS
- THEATRE / TV
- EVENTS / PARTIES
- EXHIBITIONS / CONFERENCES

VARI*LITE®
BENELUX

INDUSTRIETERREIN 'T SAS • OUDESTRAAT 147/3 • 3190 BOORTMEERBEEK • BELGIUM • TEL +32 (0)16 60 83 11 • FAX +32 (0)16 60 88 61

Vakblad voor klank, licht en podiumtechniek
Revue professionnelle du son, de l'éclairage et de la technique de la scène
In samenwerking met de BASTT

BASTT
oistat

Commissie Publicatie
Rose Werckx
tel. (02) 215 08 52

N° 3 juni '97
juin '97
Driemaandelijks
jaargang 1
Trimestriel
1ière année

PROSCENIUM is een uitgave van
PROSCENIUM est une publication de

making Magazines

MAKING MAGAZINES
Baudelostraat 29
B-9000 Gent
tel. (09) 233 84 63
fax (09) 233 80 87

Uitgever / *Editeur*
Patrick Verleye

Werkten mee aan dit nummer:
Ont collaboré à ce numéro:
Jacques Berwouts, Yvette Buyse, Dré Darden, Ivo Kersmakers, Raf Lenssens, Philippe Manderlier, Peter Roosendans, Rose Werckx & Luc Dhooghe

Advertenties / *Publicité*
MAKING MAGAZINES
Inge De Ridder
tel. (09) 233 84 63
fax (09) 233 80 87

Secretariaat en abonnementen
Secrétariat et abonnements
Anja Staelens

Vormgeving / *Mise en page*
MAKING MAGAZINES
Yves Peters & Patrick Cattoir

Druk / *Impression*
Sint-Joris · Nevele

Prijs per nummer / *Prix par numéro* 200 BEF
Abonnement België / *Belgique* (4 n°) 700 BEF
Bank 068-2148521-95
Andere landen / *Autres pays* 1.000 BEF
Nederland *f* 45
ABN-Amro 46.12.48.913

Teksten, foto's en illustraties mogen enkel worden overgenomen mits voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
La reproduction de textes, photos et illustrations n'est autorisée qu'avec l'accord écrit de l'éditeur.

Verantwoordelijk uitgever
Editeur responsable
Patrick Verleye
Baudelostraat 29
B-9000 Gent

Het volgende nummer verschijnt in september '97
Le prochain numéro sortira de presse en septembre '97

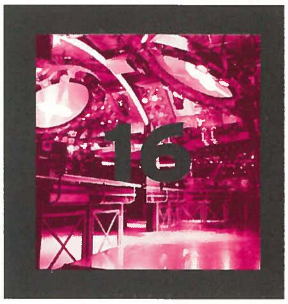

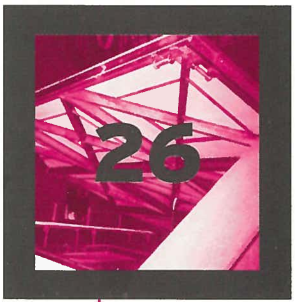

4 belichting **éclairage**
Voulez-vous Carré avec moi?
Voulez-vous Carré avec moi?

8 architectuur **architecture**
Een kostbaar duo herontdekt
DEEL 1 · Het theatertje van het kasteel van Seneffe
Un superbe duo redécouvert
PARTIE 1 · Le petit théâtre du château de Seneffe

12 podiumtechniek **technique de scène**
Cues geven uit een partituur
Donner des cues à partir de la partition

16 klank **son**
Discotheek Karrewiel in Hoeselt
House, dance, mellow, trance, hip hop & techno in een futuristische omgeving
La discothèque Karrewiel à Hoeselt
House, dance, mellow, trance, hip hop & techno dans un environnement futuriste

20 theatertechniek **technique de théâtre**
Geschiedenis van de theatertechniek
DEEL 3 · De Renaissance
Histoire de la technique de théâtre
PARTIE 3 · La Renaissance

26 scenografie **scénographie**
Een zwevend podium: bewegen op een hellend vlak
Een ambitieus plan
Un plateau en suspension
ou comment réaliser un rêve de décorateur

&verder **&encore**
2 News
30 BASTT news
32 ProSpot

D&F UNITED

INSTALLATIE & VERKOOP PRO AUDIO

LICHT-, GELUIDS- & THEATERTECHNICI

LARENSTRAAT 51, 2340 BEERSE

TEL [014] 61 74 24 - FAX [014] 61 72 14

★ ★ ★

Make SPACE

an exhibition of design for theatre and alternative spa

COSTUME DESIGNS · SET MODELS · LIGHTING DESIGN · ARCHITECTURAL MODELS OF THEATRES · PHOTOG
PRACTICAL WORKSHOPS · GUIDED TOURS · SCHOOLS PROJECTS · PERFORMANCES

EAW
EASTERN ACOUSTIC WORKS

The Laws of Physics / *The art of Listening*

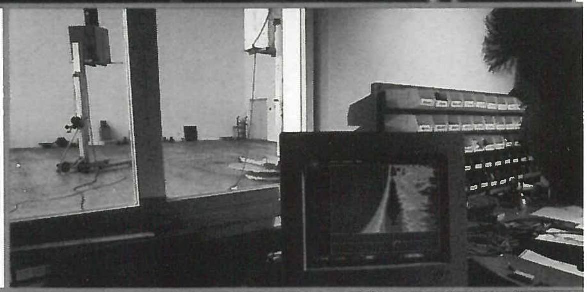

Responsive

Engineering

Leadership

APEX

APEX NV
BOSDEL 52
3600 GENK (BELGIUM)
Tel. (089) 30 63 13
Fax (089) 30 60 16

EAW has been chosen by following theatres:
Ancienne Belgique - Brussels, CC Strombeek-Bever, Kaaitheater - Brussels, CC Dilbeek, De Velinx - Tongeren, Stuc - Leuven

Make Space!

La Maison du Spectacle "La Bellone" denkt er al lang over een tentoonstelling te brengen over theater in Groot-Brittannië. Nu is het eindelijk zover. *Make Space!* is de eerste van een reeks evenementen georganiseerd door het Théâtre National. Dit jaar en ook de volgende seizoenen besteedt het Théâtre National aandacht aan Shakespeare en het Elisabethaans Theater in de vorm van theaterproducties, ontmoetingen, stages, publicaties en uiteraard tentoonstellingen.

Make Space! toont het werk van de jongste generatie Britse scenografen, met zeer gevarieerde concepten van dramatische ruimten. Zij zijn op zoek naar de gepaste ruimtelijke configuratie voor een juistere verhouding tussen spelers en publiek.

Sinds tal van jaren worden oude fabrieken, wasserijen, kerken of leegstaande bioscopen regelmatig voor theaterdoeleinden gebruikt. De gevonden locatie vormt dan het decor. Scheepswerven, tunnels en parken kunnen zo plaats bieden aan interessante dramatische installaties. Ze verschaffen de scenograaf en de regisseur de nodige inspiratie bij het exploreren van het tekstmateriaal in relatie tot zijn ruimtelijke expressie. Daarnaast blijven de 'klassieke' toneelvormen een verleidelijke uitdaging. Ze vereisen heel wat vindingrijkheid en creativiteit, ook hier worden analoge vernieuwingen doorgevoerd.

De tentoongestelde projecten zijn opgesteld volgens hun configuratie:
- het theater *en rond*
- de kleine zaal of studio
- het Elisabethaans theater
- het theater *à l'Italienne*
- de ingerichte speelruimte
- het mobiel theater
- het straattheater.

Make Space! suggereert dat de theaterplek meer is dan het speelvlak alleen: ze moet het publiek samen met de acteurs in één dramatische ruimte omvatten. Elk detail, elke verhouding, elk materiaal, elke kleur heeft zijn functie in de totale theatervoorstelling.

De tentoonstelling vindt plaats van 30 april tot 14 juni '97 van 13.00 tot 18.00 u. (gesloten op zondagen, maandagen en feestdagen).

La Maison du Spectacle
La Bellone
Vlaamsesteenweg 46
1000 Brussel

La Maison du spectacle "La Bellone" pense depuis longtemps à organiser une exposition sur le théâtre en Grande-Bretagne. Maintenant ça y est. *Make Space!* est le premier d'une série d'événements organisés par le Théâtre National. Cette année, de même que les saisons suivantes, le Théâtre National s'intéresse à Shakespeare et au théâtre élisabéthain sous la forme de productions théâtrales, de rencontres, de stages, de publications et bien entendu d'expositions.

Make Space! montre le travail de la jeune génération de scénographes britanniques, avec des concepts très variés d'espaces dramatiques. Ils sont à la recherche de la configuration spatiale optimale pour un juste rapport entre les acteurs et le public.

Depuis de nombreuses années, d'anciennes usines, blanchisseries, églises ou cinémas vides sont régulièrement utilisés à des fins théâtrales. Le lieu trouvé forme alors le décor. Chantiers navals, tunnels et parcs peuvent ainsi donner lieu à d'intéressantes installations dramatiques. Ils offrent au scénographe et au metteur en scène l'inspiration nécessaire lors de l'exploration des textes en relation avec leur expression spatiale. A côté de cela, les formes de théâtres 'classiques' restent un défi séduisant. Elles exigent beaucoup d'esprit inventif et de créativité, des nouveautés analogues sont également appliquées ici.

Les projets exposés sont installés en fonction de leur configuration:
- le théâtre en rond
- la petite salle ou studio
- le théâtre élisabéthain
- le théâtre à l'italienne
- l'espace de jeu aménagé
- le théâtre mobile
- le théâtre de rue

Make Space! suggère que le théâtre est plus que la scène elle-même: il doit contenir le public et les acteurs dans un même espace dramatique. Chaque détail, chaque proportion, chaque matériau, chaque couleur a sa fonction dans la représentation théâtrale globale.

L'exposition a lieu du 30 avril au 14 juin '97 de 13.00 à 18.00 h. (fermé les dimanches, lundis et jours fériés).

La Maison du Spectacle
La Bellone
rue de Flandre 46
1000 Bruxelles

TIL Antwerpen

Door het wegvallen van de structurele subsidie van het Ministerie van Cultuur zag het Antwerps TIL-theater zich verplicht tot de verkoop van kostuums, hoeden, schoenen en andere theaterattributen. De opbrengst bedroeg 200.000 BF. Volgens Catrien Hermans van het TIL-theater niet meer dan 'een druppel op een hete plaat'.

TIL à Anvers

Suite à la suppression des subsides structurels du Ministère de la Culture, le théâtre TIL à Anvers s'est vu contraint de vendre costumes, chapeaux, chaussures et autres attributs. Le bénéfice se monta à quelque 200.000 FB. Un montant négligeable, pour Catrien Hermans du théâtre TIL.

Heterdaad

De BRTN-reeks *Heterdaad* behaalde op de "Internationaal Broadcast Conference" in Amsterdam de "Nombre d'Or Award" voor de beste fotografie. Tijdens deze jaarlijkse beurs werden door een internationale jury "Awards to the Profession" uitgereikt aan een selectie van breedbeeldproducties (16 x 9).
Er waren 77 inzendingen uit 13 landen. De bekroonde BRTN-medewerkers zijn: Danny Van de Walle, Eric Muylkens en Jan Darden, belichter en BASTT-lid.
Op een wedstrijd in Reims werd *Heterdaad* bekroond met de prijs van de jury.

La BRTN a obtenu pour sa série *Heterdaad* un Nombre d'Or Award pour la meilleure photographie durant la "Internationaal Broadcast Conference" d'Amsterdam. Pendant cette bourse annuelle, des "Awards to the Profession" ont été attribués par un jury international à une sélection de productions en format 16x9. Il y avait 77 envois provenant de 13 pays. Les collaborateurs de la BRTN couronnés sont: Danny Van de Walle, Eric Muylkens et Jan Darden, éclairagiste et membre du BASTT.
Lors d'un concours à Reims, *Heterdaad* a été couronné du prix du jury.

Moker

Het metaalverwerkend bedrijf Moker heeft sinds maart een nieuw atelier in Boom. Hun ontwerpen zijn te zien in decors voor televisieprogramma's (*Binnen zonder Bellen, Goedele* e.a.). Samen met ontwerper Johan Daenen maakte Moker de decors voor *Péricles* van Théâtre Varia in Brussel en voor *Andromaque* van Théâtre de la Place in Luik. Ook van hun hand: het hydraulisch beweegbaar podium voor *The Hairy Ape* van The Wooster Group.

Info: 03/888 96 86

L'entreprise de fabrications métalliques Moker a depuis mars un nouvel atelier à Boom. Vous reconnaîtrez leurs créations dans des décors pour des programmes de télévision (p.e. *Binnen zonder Bellen, Goedele*). Moker fabriqua, en collaboration avec le créateur Johan Daenen, les décors de *Périclès* pour le théâtre Varia à Bruxelles et d'*Andromaque* pour le théâtre de la Place à Liège. Une autre de leurs réalisations: le podium mobile hydraulique pour *The Hairy Ape* de The Wooster Group.

Info: 03/888 96 86

Discotheek en theater, een wereld van verschil. Nochtans zijn er cruciale punten van overeenkomst. Zowel discotheek als theater maken gebruik van licht- en geluidstechniek om hun bezoekers een goed product aan te bieden. Bovendien gebruiken ze voor het merendeel dezelfde producten. Toch blijken theatertechnici niet te weten hoe hun collega's in het dancingwezen werken en vice versa.

De beste manier om meer te weten te komen over het lichttechnische aspect van de disco is een kijkje te nemen achter de schermen. Zo kan het cliché dat discolichten maar wat in het wilde weg flitsen en knipperen eens getest worden aan de werkelijkheid.
Als gids in de wereld van de discotheken fungeert Jurgen van Cleven, voltijds in dienst bij Huis van Wonthergem. Huis van Wonthergem groepeert een aantal discotheken (Carré, Barbas, Dixies, Clips, Etcetera, Colombo,...) en is al jaren actief in de sector.

Dancing Carré

Willebroek heeft twee monumenten: de brug over het kanaal en de Carré langs de A12. De brug heeft betere tijden gekend (nu er een omleidingsbaan is, moet niemand er nog staan wachten), de trekpleister is nu de Carré.
Zaterdagavond 19.00 uur. Buiten de kok is er nog niemand, maar één na één komen de personeelsleden binnen. Kopje koffie, een babbeltje, de werkdag begint hier zoals overal. Jurgen van Cleven toont de regiekamer, of zoals hij het noemt: de *'light- en soundbooth'*. Prima uitzicht op de dansvloer. Het personeel werkt hier trouwens achter glas, kwestie van opdringerige fans weg te houden.
Vroeger, heel lang geleden, toen ik jong was en als belichter bij FRONT 242 werkte, kwam ik beroepshalve regelmatig in clubs en dancings. Ik weet dus hoe die er meestal uitzagen in werklicht en koele neons. Ik verwacht me dan ook aan een déjà-vu. Maar hier in Carré niets van de traditionele rotzooi. In de regie geen berg lege bierflesjes en colablikken, geen overvolle asbakken op de stuurtafels, geen dikke stoflaag op de computerschermen. Alles ligt er kraaknet bij.
De tijden zijn blijkbaar veranderd!

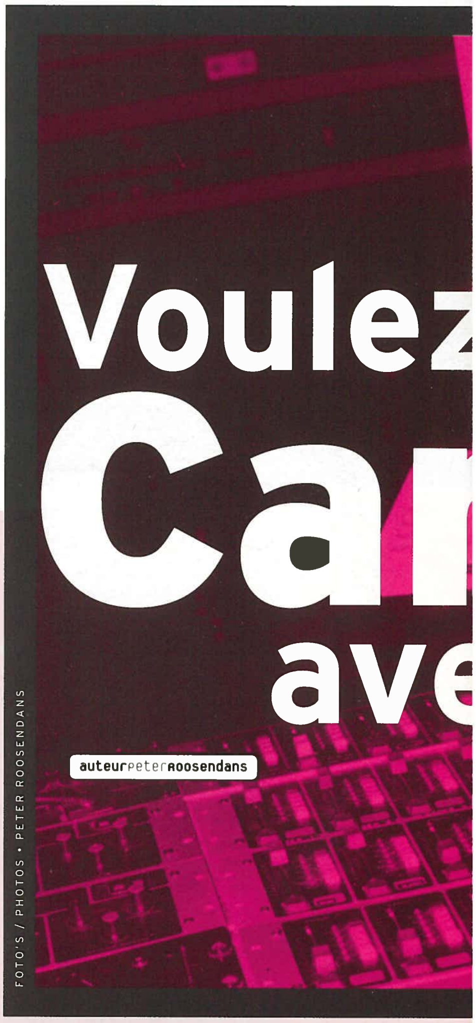

FOTO'S / PHOTOS • PETER ROOSENDANS

Discothèque et théâtre, un monde de différences. Il y a pourtant d'importants points de ressemblance. Tant la discothèque que le théâtre utilisent les techniques du son et de la lumière pour offrir un bon produit à leurs visiteurs. Ils utilisent en outre dans une large mesure les mêmes produits. Les techniciens de théâtre ne semblent pourtant pas savoir comment travaillent leurs collègues des dancings et vice versa.

La meilleure manière d'en savoir plus sur l'aspect technique d'éclairage de la discothèque est d'aller voir dans les coulisses. Il s'agit de soumettre à la réalité le cliché que les lumières de discothèques flashent et clignotent simplement de manière incontrôlée.
Jurgen van Cleven, de service à temps plein chez Huis van Wonthergem, nous servira de guide dans le monde des discothèques. Huis van Wonthergem regroupe nombre de discothèques (Carré, Barbas, Clips, Etcetera, Colombo,...) et est déjà actif dans le secteur depuis des années.

Dancing Carré

Willebroek possède deux monuments: le pont sur le canal et le Carré le long de l'A12. Le pont a connu des temps meilleurs (maintenant qu'il y a une déviation, plus personne ne doit s'y arrêter), c'est maintenant le Carré qui est le pôle d'attraction.
Samedi soir, 19.00 heures. Il n'y a encore personne en dehors du cuisinier, mais les membres du personnel arrivent un à un. Une tasse de café, une causette, la journée commence comme partout. Jurgen van Cleven nous montre la salle de régie, ou comme il l'appelle, la «light- and soundbooth». Vue imprenable sur la piste de danse. Le personnel travaille d'ailleurs ici derrière des vitres, histoire de contenir les fans envahissants.
Avant, il y a très longtemps, du temps où je travaillais encore comme éclairagiste pour FRONT 242, j'allais souvent dans des clubs et dancings pour des raisons professionnelles. Je sais donc à quoi ils ressemblaient en éclairage de travail et néons froids. Je m'attends dès lors à du déjà vu. Mais ici au Carré, rien de la pagaille habituelle. Dans la salle de régie, pas de traces de bouteilles de bière et de boîtes de coca, pas de cendriers qui débordent sur les consoles, pas de couche de poussière sur les écrans d'ordinateur. Tout y est impeccablement propre. Les temps ont changé!

De machines worden opgestart, maar eerst logt van Cleven even in op de mailbox van de PC. Een verslag van gisterennacht verschijnt op het scherm. De belichter van vrijdag geeft een overzicht van o.a. de problemen, afspraken, berichten,... Meteen weet de man van dienst hoe de avond voordien verlopen is, welke problemen er zich voorgedaan hebben en hoe zijn collega's die hebben opgelost.
Jurgen van Cleven is hoofdverantwoordelijke voor de lichtinstallatie in de verschillende discotheken van de groep. Het lichtontwerp gebeurt in eigen huis. Samen met de andere belichters en de vaste installateur bepaalt hij de uitrusting in functie van de beschikbare budgetten.

De inspiratiebronnen

De beurs van Rimini (Italië) is voor discotheekbelichters veruit de interessantste in Europa. Die staat samen met PLASA in Londen elk jaar op de agenda. "Vaak zijn we ook te gast bij grote fabrikanten die ons hun nieuwe producten en ontwikkelingen voorstellen," vertelt van Cleven. "Verder zijn we natuurlijk grote fans van MTV en videoclips, ook concertvideo's staan steeds op de boodschappenlijst. Niet dat we die dingen blindelings gaan kopiëren, maar het geeft wel een idee van nieuwe trends en stijlen. Tegenwoordig hoort bij elk genre muziek een bepaalde lichttrend."
"Dat is niets nieuws, dat verschil is er altijd geweest. Bij een slow statisch rood of blauw en bij rock veel kleur en veel beweging," durf ik in te brengen.
"Ja, ho maar. Tegenwoordig moet je als belichter in een goede discotheek een aparte show kunnen presenteren op house, trance, jungle, cross-over, drum & bass,... En insiders merken dat verschil. Het is dus constant bij de pinken blijven." De tijd dat de disk jockey in het begin van de avond een of ander effectapparaat aan zijn versterker aansloot en een paar gekleurde lampen aanflitsten op het ritme van bass, medium en treble is geschiedenis.

De LJ of Light Jockey

Naast de DJ is nu ook de LJ –de *Light Jockey*– een begrip in de discowereld. Licht en geluid –LJ en DJ– moeten een geheel vormen dat het publiek kan opzwepen en aanmoedigen. Het licht in de Carré wordt live gemixt. Net zoals zijn collega moet de LJ tijdens live-concerten constant bezig zijn met de muziek en zijn machines. De dansvloer is zijn podium. Het is veel meer geworden dan wat flashtoetsen indrukken.

Les machines sont lancées, mais van Cleven commence par jeter un œil dans le mailbox de son PC. Un rapport de la nuit précédente apparaît sur l'écran. L'éclairagiste de vendredi donne un aperçu des problèmes, rendez-vous, messages,... La personne de service sait directement comment la soirée de la veille s'est déroulée, quels problèmes se sont posés et comment ses collègues les ont résolus.
Jurgen van Cleven est responsable en chef de l'installation d'éclairage des différentes discothèques du groupe. Le plan d'éclairage se fait dans la maison. En collaboration avec les autres éclairagistes et l'installateur fixe, il détermine l'équipement en fonction des budgets disponibles.

Les sources d'inspiration

La bourse de Rimini (Italie) est de loin la plus intéressante en Europe pour les éclairagistes de discothèques. Elle est chaque année à l'agenda, de même que PLASA à Londres. «Nous sommes aussi souvent invités chez les grands fabriquants qui peuvent nous présenter leurs nouveaux produits et développements» raconte van Cleven. «A côté de cela, nous sommes naturellement de grands fans de MTV et des clips vidéo, et les vidéos de concerts sont toujours sur la liste des courses. Il ne s'agit pas de les copier aveuglément, mais cela donne une bonne idée des nouvelles tendances et styles. Actuellement, à chaque genre musical correspond une certaine tendance de l'éclairage.»
«Il n'y a là rien de nouveau, une différence a toujours existé. Du rouge ou bleu statique pour le slow et beaucoup de couleur et de mouvement pour le rock» osais-je ajouter.
«Oui mais ho! attention! De nos jours un éclairagiste dans une bonne discothèque doit pouvoir présenter un show séparé pour la house, trance, jungle, cross-over, drum & bass,... Les initiés remarquent la différence. Il faut donc toujours aller de l'avant.» Le temps où le disk jockey connectait l'un ou l'autre appareil à effets à son ampli, et que quelques lampes de couleurs clignotaient au rythme des bass, medium et treble, est révolu.

Le LJ ou Light Jockey

A côté du DJ, la notion de LJ –*Light Jockey*– est devenue bien réelle dans le monde des discothèques. La lumière et le son –LJ et DJ– doivent former un tout capable d'exciter et d'encourager le public. Au Carré, l'éclairage est mixé en direct. Tout comme son collègue, le LJ doit constamment être occupé avec la musique et ses appareils pendant les concerts en direct. La piste de danse est

"Soms is het wel grappig," lacht de LJ, "met mijn linkerhand bedien ik de scans, met de rechter de laser en met mijn neus de strobes."
De LJ is gemiddeld van middernacht tot ongeveer 7 uur 's morgens in de weer. Een goede LJ is dan ook bekaf wanneer de club sluit. *Light jockey* zijn is een specialiteit op zich, een beroep apart. Velen beginnen eraan, maar er zijn weinigen die het volhouden. Op dat punt is er geen verschil met de theaterwereld.

Het materiaal in Carré

De gebruikte schijnwerpers en randapparatuur zijn niet bijzonder extravagant te noemen. "We proberen onze keuze van materiaal zo optimaal mogelijk te verantwoorden. Het is niet zo dat we op zoek zijn naar alle nieuwste gadgets en snufjes, enkel en alleen maar om ze te hebben. Belangrijk is de betrouwbaarheid."

OVERZICHT	
8	Clay Paky HPE 1200
4	Clay Paky Golden Scan
5	Clay Paky MiniScan
8	DataFlash High End
65	Par 64
28	Par 36
16	HMX 250
14	MultiScan
	blacklights, neons, strobes,...
2	rookmachine (Martin en Jem)
	nevelmachine
	laserapparatuur

"Het is ook verkeerd te denken dat de keuze van ons materiaal enkel en alleen gebeurt in functie van de dansvloer," verduidelijkt van Cleven. "Het gebeurt nu inderdaad zelden of nooit dat we hier theater spelen, maar Carré wordt regelmatig gebruikt voor bedrijfsfeesten, modeshows of televisie-opnames. Ook kunnen we tot een bepaald niveau live-concerten verzorgen. We kunnen bv. zonder probleem een modeshow met catwalk uitlichten. Hebben we extra materiaal nodig, dan huren we dat gewoon."
Scans en bewegend licht nemen dan wel een belangrijke plaats in, toch is het niet zo dat ze uitsluitend als effectschijnwerper hun diensten bewijzen. Het grote voordeel van de nieuwe generatie scans is immers dat ze voorzien zijn van bruikbare kleurcorrectie- en frostfilters. Daarom zijn ze ook bruikbaar om een scène in de strikte zin van het woord 'uit te lichten'. Spijtig genoeg worden ze in die functie nauwelijks aangewend.

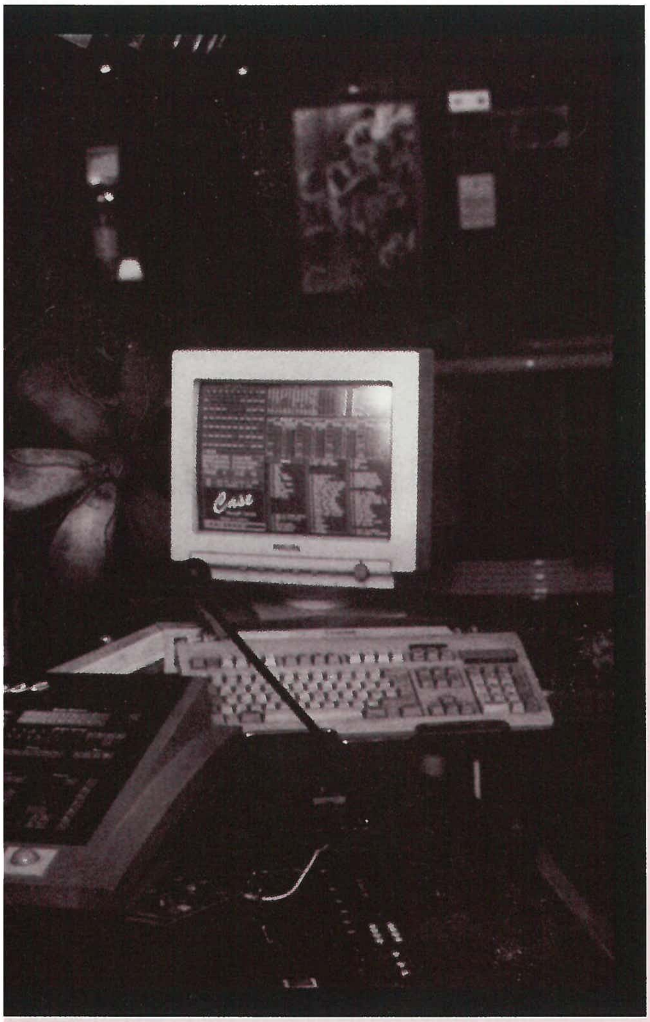

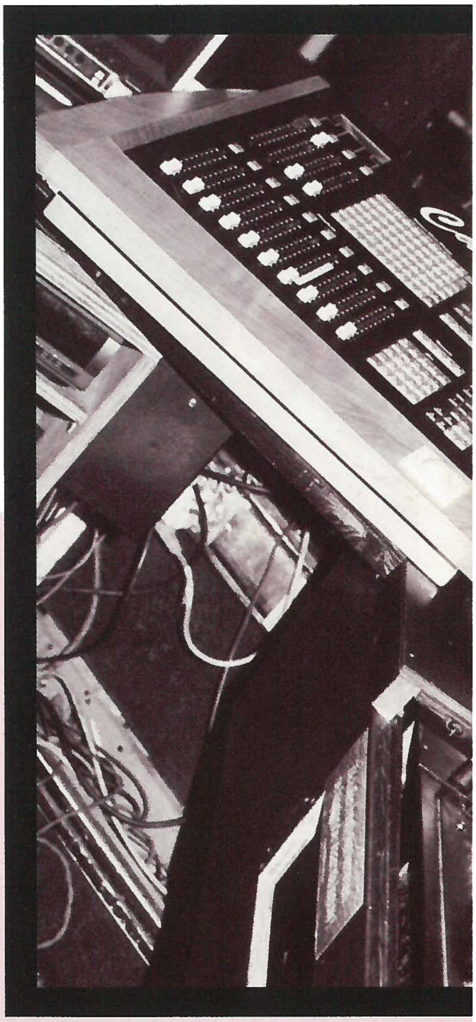

son podium. C'est devenu beaucoup plus que d'actionner quelques flashs. «C'est parfois comique,» s'esclaffe le LJ, «de la main gauche je manie les scans, de la droite le laser, et les strobes avec mon nez.»

En moyenne, le LJ est très occupé de minuit à environ 7 heures du matin. Ca veut dire aussi qu'on bon LJ est fourbu quand le club ferme. Etre *Light Jockey* est une spécialité en soi, un job à part. Il y en a beaucoup qui se lancent, mais il y en a peu qui tiennent le coup. Sur ce point il n'y a pas de différence avec le monde du théâtre.

Le matériel du Carré

Les projecteurs et applications utilisés ne sont pas particulièrement extravagants. «Nous essayons de justifier au mieux le choix du matériel. Il ne s'agit pas pour nous de rechercher le dernier cri ou les derniers gadgets juste pour les avoir. C'est la fiabilité qui compte.»

APERÇU	
8	Clay Paky HPE 1200
4	Clay Paky Golden Scan
5	Clay Paky MiniScan
8	DataFlash High End
65	Par 64
28	Par 36
16	HMX 250
14	MultiScan
	Lumières noires, néons, strobes, ...
2	machine à fumée (Martin et Jem)
	machine à brouillard
	appareil laser

«Il est faux de penser que le choix de notre matériel n'est fonction que de la piste de danse,» explique van Cleven. «Il n'arrive pratiquement jamais que nous jouions du théâtre, mais le Carré est régulièrement utilisé pour des fêtes d'entreprises, des défilés de mode ou des enregistrements télévisés. On peut aussi organiser des concerts en direct jusqu'à un certain niveau. On peut p.e. sans problèmes éclairer un défilé de mode avec catwalk. Si on a besoin de matériel supplémentaire, on le loue tout simplement.»
Scans et projecteurs motorisés prennent ici toute leur importance, mais ils ne font pourtant pas exclusivement leurs preuves comme projecteurs à effets. Car le grand avantage de la nouvelle génération de scans est qu'ils sont équipés de filtres frost et correcteurs de couleurs bien utiles. Ils peuvent donc être utiles pour éclairer une scène dans le strict sens du terme. Ils sont malheureusement à peine employés dans cette fonction.

De Case-stuurtafel

Centraal in de 'regiekamer' staat een Case Professional 1-stuurtafel. Case staat voor Computer Aided Showlight Engineering, het is een stuurtafel die ontwikkeld is in Sint-Truiden. R&D International legt zich al jaren toe op de ontwikkeling en verkoop van deze console die voornamelijk terug te vinden is in discotheken. De Case is vooral toegespitst op het sturen van bewegend licht. Soft- en hardware werden in functie hiervan ontwikkeld.
Volgens Jurgen van Cleven is de Case een ideale tafel voor discotheken: "De Case geeft enorme mogelijkheden. Een groot voordeel is dat ze simultaan 16 verschillende protocols kan uitsturen. Wanneer je met vrij veel verschillende soorten apparaten werkt, heb je op die manier geen dozijn protocol-convertors nodig. De Case is ook niet speciaal gericht op één bepaald type scan of merk."
Uit een korte demonstratie door Jurgen van Cleven blijkt het programmeren erg snel te gaan. Dit is onder meer mogelijk door een vrij grote bibliotheek van kleuren, bewegingen, enz. "Alle pars, neons, strobes, enz. zijn ook te controleren door oudere individuele dim-modules of effectapparaten, maar sinds we de Case hebben, kunnen we ze bedienen en programmeren vanuit één enkele tafel samen met de scans." Ook de laser is trouwens gestuurd door Belgische software, geschreven door Falcoo Lasertechnics.
Om tien uur is het voorbereidend werk klaar en gaan de zaaldeuren open. "Voilà, even een inloopstandje inschuiven,..." – Ha, toch nog invloed uit de theaterwereld. – "..., en dan link ik dat aan het geluid met een beat & anti-beat ritme. Tegen twaalf uur kunnen we er dan weer goed invliegen."
Een theaterbelichter zou zich hier best kunnen uitleven...

STOP

La console Case

Au centre de la «salle de régie» se trouve une table de mixage Case Professional 1. Case signifie Computer Aided Showlight Engineering, c'est une console développée à Saint-Trond. R&D International s'efforce depuis des années de développer et de vendre cette console qu'on retrouve principalement dans les discothèques. La Case est surtout conçue pour le pilotage des projecteurs motorisés. Software et hardware ont été développés dans ce sens.
D'après Jurgen van Cleven, la Case est la console idéale pour les discothèques: «La Case offre d'énormes possibilités. Un grand avantage est qu'elle peut piloter simultanément 16 protocoles différents. Quand vous travaillez avec assez bien d'appareils de différentes sortes, vous n'avez pas besoin d'une douzaine de convertisseurs de protocoles. La Case n'est pas non plus orientée sur un type ou une marque déterminée.»
La programmation semble être très rapide, d'après la courte démonstration que nous a faite Jurgen van Cleven. C'est entre autres possible grâce à une assez grande bibliothèque de couleurs, mouvements,... «Tous les pars, néons, strobes, etc peuvent aussi être contrôlés par des modules gradateurs individuels plus anciens ou par des appareils à effets, mais depuis que nous avons la Case, nous pouvons les programmer et les utiliser en même temps que les scans à partir d'une seule console.» Le laser est d'ailleurs aussi piloté par un software belge, écrit par Falcoo Lasertechnics.
A 10 heures, le travail préparatoire est terminé et les portes de la salle s'ouvrent.
«Voilà, glisser une petite réprimande de départ,...» – Ha, quand même encore une influence du théâtre. – «..., et ensuite je ferai le lien avec le son avec un rythme beat & anti-beat. A minuit nous serons de nouveau fin prêts.»
Un éclairagiste de théâtre pourrait bien se défouler ici...

FIN

FOTO'S / PHOTOS • LUC DHOOGHE

Le Petit Château de Seneffe achtergevel / façade arrière, 1997

Een kostbaar duo
Un superbe d

auteur Rose Werckx + Luc Dhooghe

De twee merkwaardige gebouwen die wij voor u ontdekten, liggen in vogelvlucht zowat 90 km van elkaar. Een ervan ligt weggedoken tegen de ommuring van de abdijsite van Sint-Truiden, het andere verborgen tussen de bomen achter het kasteel van Seneffe. Ze zijn beide van onder het stof gehaald en deskundig gerestaureerd, reden genoeg om ze eens te bezoeken.

Het theatertje van het kasteel van Seneffe

"Rendez-vous à la grille du Château de Seneffe à 9.00 h du matin," luidde de afspraak met Chantal Dassonville. Zij is verantwoordelijk voor de infrastructuur aan het Ministerie van Cultuur van de Franse Gemeenschap.
De wegenkaart duidt een kleine plek aan in Henegouwen. Aan het einde van een lange oprijlaan staat een fijn bewerkt zwart hek, dat een immens plein beschermt. Deze vlakte wordt gebroken door een streng, sober kasteel uit de 18e eeuw, met twee zuilengalerijen die uitmonden in elegante hoektorens.

Les deux bâtiments remarquables que nous avons découverts pour vous se trouvent à quelque nonante kilomètres à vol d'oiseau l'un de l'autre. Le premier se trouve contre le mur d'enceinte de l'abbaye de Saint-Trond, l'autre se cache entre les arbres derrière le château de Seneffe. Ils ont tous deux été sortis de la poussière et restaurés de mains de maître, raison suffisante pour les visiter.

Le petit théâtre du château de Seneffe

«Rendez-vous à la grille du Château de Seneffe à 9.00 h du matin», annonçait Chantal Dassonville, responsable pour l'infrastructure au Ministère de la Culture de la Communauté Française. La carte routière indique un petit coin dans le Hainaut. Tout au bout d'une longue entrée se trouve une grille noire finement travaillée qui protège une immense plaine. Cette plaine est interrompue par un château sobre et sévère du XVIIIème siècle, avec deux péristyles qui ressortent en d'élégantes tours d'angle.

Un petit théâtre dans le jardin

Directement derrière les terrasses de jardins français restaurées se trouve un jardin anglais à moitié sauvage dans lequel apparaît, dans un endroit dégagé, un pavillon néo-palladien aux couleurs claires (1779-1784). Sur la rampe devant la porte d'entrée est écrit «Musis et Otio», aux muses et au loisir.
Les plans du bâtiment témoignent d'une simplicité classique: quatre volumes carrés, réunis en forme de T suivant l'axe nord-sud. Des colonnes rondes forment la séparation, ce qui rend tout transparent. Les nombreuses fenêtres renforcent ce sentiment et permettent à la lumière du soleil et au jardin de pénétrer dans le bâtiment.
Contrairement aux théâtres contemporains où la tour scénique représente l'élément dominant de la construction architecturale, le parterre central forme ici le plus grand volume, aussi bien à l'intérieur qu'à l'extérieur: c'est l'endroit où les gens se retrouvent autour de la musique et du jeu. Sur l'axe est-ouest, le parterre est bordé de deux ailes identiques situées deux marches plus haut. Le podium surélevé est construit contre la face nord avec un effet trompe l'œil.
Le long d'un plancher montant se dresse une double rangée de colonnes demi-rondes qui soutiennent une voûte en berceau déformée en perspective. La double rangée de colonnes à gauche et à droite forme en même temps les coulisses, filtre la lumière des hautes fenêtres et crée un podium *tripartite* en miniature. Le créateur, l'architecte français De Wailly, suivit en cela le modèle du «Théâtre de l'Odéon» à Paris qu'il construisait à la même époque. Quand la porte derrière le podium s'ouvre, la perspective se prolonge vers le parc et l'autel antique situé devant la façade arrière. En opposition au podium surélevé, le parterre présente du côté sud une construction ronde avec de grandes portes-fenêtres, soutenue par des colonnes rondes identiques, de sorte que l'axe nord-sud est prolongé jusqu'à l'étang.

Un concept obstiné

Comme les fenêtres de la face nord sont murées, la lumière qui entre est toujours fort dirigée, aussi bien dans les ailes que dans les coulisses: c'est comme si De Wailly avait voulu utiliser la lumière comme éclairage de théâtre dans une installation dramatique. L'espace offre un éventail de dispositions pour le jeu. Si on joue sur la scène, le parterre peut

Een thèatertje in de tuin

Rechts achter de Franse gerestaureerde tuinterrassen ligt een half verwilderde Engelse tuin, waar op een open plek een lichtkleurig neo-palladiaans paviljoen (1779-1784) verschijnt. Op de centrale trappenpartij voor de inkomdeur staat "Musis et Otio", aan de muzen en het spel.
Het grondplan getuigt van een klassieke eenvoud: vier vierkante ruimten, in T-vorm samengevoegd volgens de noord-zuid-as. Ronde zuilen vormen de scheiding, waardoor alles transparant is. De grote raampartijen versterken dit gevoel en trekken het zonlicht en de tuin naar binnen.
In tegenstelling tot onze hedendaagse theatergebouwen waar de toneeltoren het dominante element van de architecturale opbouw is, vormt de centraal gelegen parterre hier het grootste volume, zowel binnen als buiten: het is immers de plek waar mensen samenkomen rond spel en muziek. Op de oost-west-as is de parterre begrensd door twee identieke zijruimten die twee treden hoger liggen. Aan de noordzijde is het verhoogde podium er tegenaan gebouwd met een trompe l'œil-effect. Langs een oplopende vloer staat een toelopende dubbele rij halfronde zuilen die een perspectivisch vervormd tongewelf ondersteunen. De dubbele rij zuilen links en rechts vormen tegelijk de coulissen, filteren het binnenvallend licht van de hoge ramen en creëren een *tripartite*-podium in miniatuur. Dit model vinden we ook terug in het Parijse Théâtre de l'Odéon. De Franse architect De Wailly ontwierp beide theaters in dezelfde periode.

Als de poort achteraan op het podium openstaat, wordt het perspectief doorgetrokken naar het park en het antieke altaar dat voor de achtergevel staat. Als tegenvorm van het verhoogde podium vertoont de parterre aan de zuidkant een ronde uitstulping met grote beglaasde deuren en ondersteund door identieke ronde zuilen, zodat de noord-zuid-as doorgetrokken wordt tot aan de vijver.

Een eigenzinnig concept

Doordat de ramen aan de noordkant dichtgemetst zijn, valt er steeds sterk gericht licht naar binnen, zowel in de zijruimten als in de coulissen: het lijkt wel of De Wailly het zonlicht heeft wil-

erontdekt
o redécouvert

u de Seneffe voorgevel / façade, 1997

ne

Detail van de scènevloer en de coulissen

Détail du sol de la scène et des coulisses

len gebruiken als theaterverlichting in een dramatische installatie. De ruimte biedt plaats aan een aantal spelmogelijkheden. Bij frontaal spel kan de centrale parterre plaats bieden aan een 40-tal toeschouwers. De aanpalende ruimten fungeren dan als foyer, buffetruimte of zijtoneel. Bij het gebruik van de parterre als speelvlak voor het perspectivisch decor, zoals in de Renaissance, kan het publiek plaatsnemen in de twee zijruimten. Toeschouwers kunnen ook in de tuin wandelen, het totale gebouw vormt dan het podium, een soort theater-tempel. Volgens Daniel Robreau (professor aan de Sorbonne) is het concept van De Wailly gebaseerd op "een dramaturgie van de oudheid, sentimenteel en didactisch, conform aan de ideeën van de Lumières en de esthetiek van Gluck of Gretry. Toeschouwers en acteurs ontmoeten elkaar in een concrete ruimte,

fait un prototype qu'il développa comme un manifeste, une réflexion sur son théâtre idéal qu'il n'a pas pu réaliser en raison de la complexité et de la confusion d'intérêts lors de la construction de grands théâtres.

Un élément est dérangeant: le bâtiment est limité en étendue et ne possède pas suffisamment d'annexes et de pièces de service. La cave sous le podium a rapidement été accaparée par l'installation de chauffage et une toilette. La construction d'une extension fonctionnelle et intégrée formerait un défi architectural

accueillir 40 spectateurs. Les annexes servent alors de foyer, buffet ou théâtre latéral. Si on utilise le parterre comme surface de jeu devant le décor en perspective, comme à la Renaissance, alors le public peut prendre place dans les deux ailes.
Les spectateurs peuvent aussi se promener dans le jardin, l'ensemble du bâtiment formant alors le podium, une sorte de théâtre-temple. D'après Daniel Robreau (professeur à la Sorbonne), le concept de De Wailly est basé sur «la dramaturgie 'à l'antique', sentimentale et didactique, conforme à la pensée des Lumières et à l'esthétique de Gluck ou Grétry. Spectateurs et acteurs, dans un espace concret et non plus éphémère, projeté ou illusoire se rencontrent comme les personnages d'une toile de Poussin, de David ou d'Hubert Robert». Ce lien intime entre la scénographie et l'architecture, on le retrouve également chez d'autres architectes du XVIIIème siècle comme Ledoux, Brogniart et Belanger. L'architecte De Wailly créa en

La renaissance d'un espace de jeu plein d'ambiance

Le bâtiment connut plusieurs propriétaires, on y donna des récitals de musique et des fêtes avec des tableaux vivants, on y joua aussi à la charade. Il n'est pas sûr qu'on y ait donné des représentations théâtrales, toutes les traces ayant disparu. Le bâtiment était dans un état lamentable quand la Communauté Française le racheta dans les années septante. L'architecte F. Brebart exécuta une restauration historique avec des modifications à peine visibles.
Les éclairagistes Prévot et Boda ont installé un éclairage discret. Les structures pour pendre l'éclairage se trouvent verticalement à l'arrière des colonnes qui font partie des coulisses. L'éclairage des autres pièces est placé de manière invisible derrière les décorations en stuc qui font saillie au plafond, et peut être mis en avant pour obtenir la disposition idéale. L'éclairage au sol réparti dans la pièce soutient l'architecture existante.

De parterre met annexen

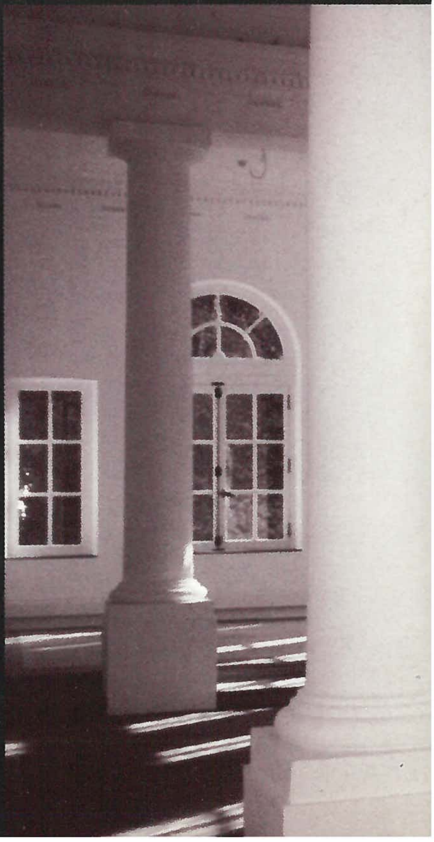

niet efemeer, ingebeeld of illusoir, zoals personages op een doek van Poussin, David of Hubert Robert." Dit verweven van scenografie met architectuur vinden we ook terug bij andere 18e eeuwse architecten als Ledoux, Brogniart en Belanger. Architect De Wailly ontwierp in feite een prototype dat hij ontwikkelde als een manifest, een reflectie over zijn ideaal theater, dat hij omwille van de complexiteit en de belangenvermenging bij het bouwen van grote theaters, niet had kunnen realiseren.

De revival van een sfeervolle speelruimte

Het gebouw kende verschillende eigenaars, er werden vroeger muziekrecitals en feesten gegeven met tableaux-vivants, ook werd er charade gespeeld. Het is niet zeker of er ooit theatervoorstellingen hebben plaatsgevonden, alle sporen zijn uitgewist. Toen de Franse Gemeenschap het gebouw in de jaren zeventig aankocht, was het in een lamentabele toestand. Architect F. Brébart voerde een historische restauratie uit met nauwelijks merkbare ingrepen.
De lichtontwerpers Prévot en Boda zorgden voor een discrete verlichting. De structuren voor het ophangen van schijnwerpers boven het podium bevinden zich verticaal tegen de achterkant van de zuilen die deel uitmaken van de coulissen. De verlichting van de andere ruimten is onzichtbaar geplaatst boven het uitspringend stucwerk aan de zoldering en kan bij gebruik naar voor geplooid worden om de ideale opstelling te bereiken. Vloerlichten, verspreid over de ruimte, ondersteunen de bestaande architectuur.
Eén storend element: het gebouw is beperkt van omvang en heeft daardoor niet voldoende neven- en dienstruimten. De kelder onder het podium was vlug ingepalmd door de verwarmingsinstallatie en een toilet. Het bouwen van een functionele en geïntegreerde uitbreiding zou een architecturale uitdaging kunnen vormen en ook een meerwaarde geven aan het domein, omdat zo 250 jaar cultuur overbrugd zouden worden. Een speelse oplossing kan de exploitatie helpen.
De programmatie is veelbelovend, verantwoordelijk hiervoor zijn de leden van de vzw Musis et Otio. Zij willen voornamelijk kamermuziek brengen aangepast aan de architectuur, dus aanleunend bij de 18e en het begin van de 19e eeuw, van Mozart tot Schubert, van Haydn tot Beethoven. Verder plannen zij eventueel kleinschalige theaterstukken, speciaal geschreven voor dergelijke ruimten, zoals pantomime en melodrama (bv. *Pygmalion* van Rousseau en de melodrama's van Vogler).
Deze bijzondere locatie, een combinatie van tuin- en theatertempel op menselijke schaal, is ook geschikt voor hedendaags muziektheater. U kunt de confrontatie tussen spel en ruimte van dit extraverte theatertje bijwonen vanaf juni 1997.

In het volgende nummer van PROSCENIUM *hebben we het over de Academiezaal van Sint-Truiden, het introverte broertje van Seneffe.*

STOP

Literatuur

"Het kasteel van Seneffe – Centrum voor edelsmeedkunst van de Franse Gemeenschap"
Veronique Bucken
Uitgave Gemeentekrediet
in de reeks Musea Nostra 1994

Projet pilote de conservation du Patrimoine Architectural Européen 31.01.94
Formulaire de demande:
"Le Petit Théâtre du Chateau de Seneffe."
Communauté française de Belgique

De Academiezaal van Sint-Truiden

La salle de l'Académie de Saint-Trond

et représenterait une plus-value pour le domaine en jetant un pont sur 250 ans de culture. Une solution ludique pourrait aider ainsi l'exploitation.
La programmation, sous la responsabilité des membres de l'a.s.b.l. Musis et Otio, est prometteuse. Ils veulent principalement de la musique de chambre adaptée à l'architecture, c'est-à-dire celle des XVIIIème et XIXème siècles, de Mozart à Schubert, de Haydn à Beethoven. Plus tard, ils pensent à des pièces de théâtre spécialement conçues pour ce type de lieu, comme des pantomimes et des mélodrames (p.e. *Pygmalion* de Rousseau et les mélodrames de Vogler). Ce lieu particulier par la combinaison du théâtre et du temple, construit sur une échelle humaine dans un jardin, pourra certainement accueillir aussi le théâtre lyrique contemporain. Vous pouvez assister à la confrontation entre le jeu et l'espace de ce petit théâtre extraverti, à partir de juin 1997.

Dans le prochain numéro nous vous parlerons de la salle de l'Académie de Saint-Trond, le petit frère introverti de Seneffe.

FIN

Littérature

"Het kasteel van Seneffe – Centrum voor edelsmeedkunst van de Franse Gemeenschap"
Veronique Bucken
édition Gemeentekrediet
dans la série Musea Nostra 1994

Projet pilote de conservation du Patrimoine Architectural Européen 31.01.94
Formulaire de demande:
"Le Petit Théâtre du Château de Seneffe"
Communauté Française de Belgique

vec les annexes

15

Wie veel werkt met muziek op de scène, zal vroeg of laat al gemerkt hebben dat cues geven uit de partituur veel voordelen biedt. Zowel bij musical als bij opera komen cues niet alleen op tekst of beweging, maar ook op muziek. Bij ballet wordt vanzelfsprekend van de muziek uitgegaan, maar ook bij teksttheater wordt vaak begonnen of geëindigd met een muziekje. Dan is het handig om te weten op welke maat het zaallicht uit moet, na welke noot het doek op moet, en op welk moment de volgende lichtstand moet komen.

Cues geven uit een partituur

Donner des cues à partir de la partition

auteur IVO kersmaeke

venaar van Ozstayen Wim Meewis & Marc Schillemans, Koninklijk Jeugdtheater Antwerpen 1995

Foto / photo © Stad Antwe

Qui travaille beaucoup avec la musique sur scène remarquera tôt ou tard que donner des cues à partir de la partition offre de nombreux avantages. Aussi bien dans les musicals que dans l'opéra, il n'y a pas de cues que sur le texte et le mouvement, mais aussi sur la musique. Dans un ballet, il va de soi qu'on part de la musique, mais au théâtre aussi on commence ou finit souvent avec une petite musique. Il est alors pratique de savoir sur quelle mesure l'éclairage de la salle doit être éteint, après quelle note le rideau doit être levé, et à quel moment doit venir le prochain changement d'éclairage.

Werk je met een partituur, dan kun je daarop alle veranderingen aanduiden en komen de cues altijd op het afgesproken moment. Helaas worden partituren zo opgezet dat muzikanten er makkelijk hun muziek van kunnen afspelen. Gevolg: geen plaats voor de cues. Een oplossing hiervoor is om de muziek kleiner te fotokopiëren, zodat er een marge ontstaat waarin je je gekribbel kwijt kan.

afbeelding 1: Siegfried met cues

Werk je met een grote bezetting, dan zit je je uiteraard suf te bladeren. Een oplossing is om te werken met een zogenaamde piano-conductor. Hier zit de muziek van alle instrumenten van het orkest in een pianopartituur vervat. Muzikaal is dit niet erg aangenaam, maar wel handig om de voorstelling te volgen. Hiervoor moet je muziekkennis wel heel wat beter zijn dan voor het volgen van een volledige score.

afbeelding 2: pianopartituur van Die Walkure met cues

Is de muziek uitgeschreven in een muziekverwerkingsprogramma, dan kun je om een print vragen waarbij de ruimte tussen de lijnen van de notenbalken gehalveerd is. Resultaat: meer plaats tussen de afzonderlijke notenbal-

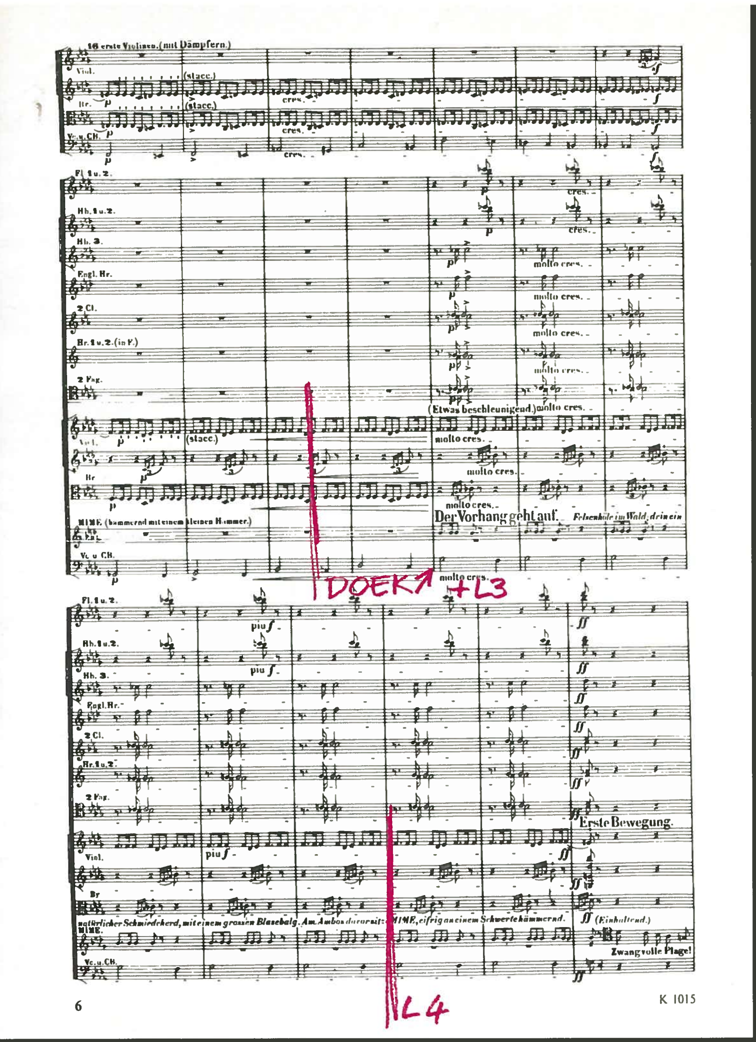

afbeelding / figure 1

Si on travaille avec une partition, on peut y indiquer tous les changements et les cues viennent toujours au moment convenu. Hélas les partitions sont conçues de façon à en faciliter la lecture par les musiciens. Conséquence: il n'y a pas de place pour les cues. Une solution consiste à photocopier la musique en réduction et à utiliser la marge pour les annotations.

figure 1: Siegfried avec des cues

Si on travaille avec une grande distribution, on risque de perdre son temps à feuilleter. Sauf si on travaille avec ce qu'on appelle un piano-conducteur. Il s'agit d'une partition piano qui contient la musique de tous les instruments de l'orchestre. Ce n'est pas très agréable d'un point de vue musical, mais bien commode pour suivre la figure. Cela exige cependant une bien meilleure connaissance de la musique que pour suivre une partition d'orchestre.

figure 2: partition piano de Die Walkure avec cues

Si la musique est disponible dans un programme de traitement de musique, vous pouvez l'imprimer en réduisant de moitié l'espace entre les lignes des portées. Résultat: plus de place entre les portées séparées, plus de portées sur une page. Plus aucun musicien n'est capable de jouer cette partition, mais pour le chef de plateau, il n'est pas nécessaire de distinguer immédiatement un do d'un si: ce sont les structures et les mesures qui comptent. De là le nom de partition de chef de plateau donné à un tel document.

afbeelding / figure 2

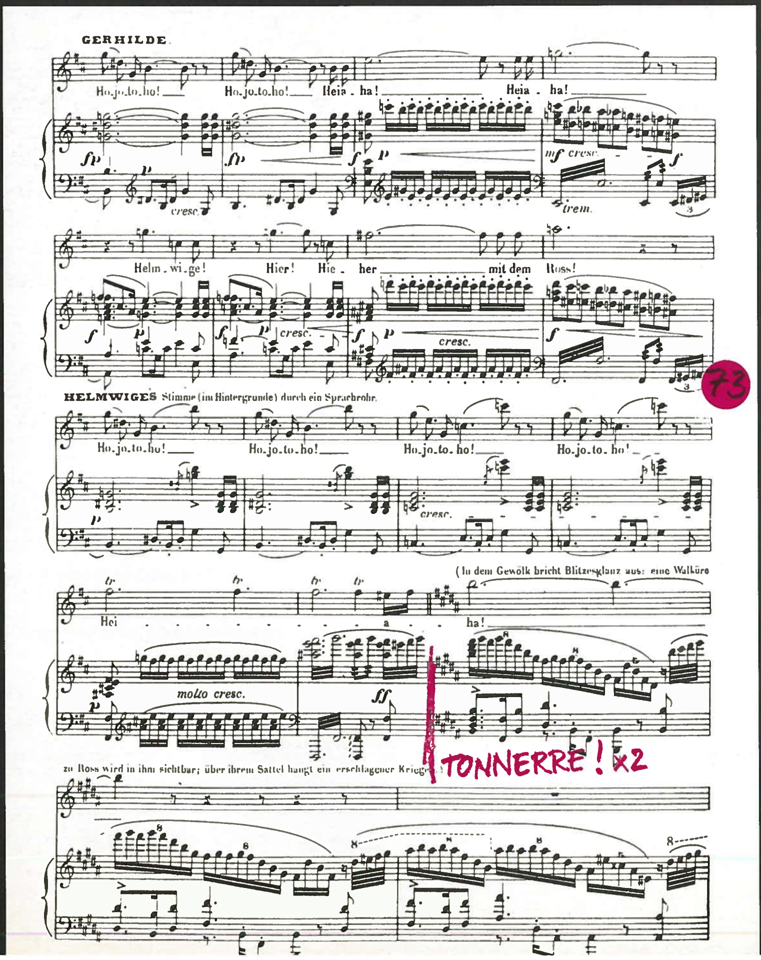

ken, meer notenbalken op een blad. Geen enkele muzikant kan nog van deze partituur afspelen, maar voor de toneelmeester is het ook niet nodig onmiddellijk een do van een si te kunnen onderscheiden: het zijn de structuren en de maten die belangrijk zijn. Een dergelijke print wordt dan ook wel eens een toneelmeesterpartituur genoemd.

afbeelding 3: toneelmeesterpartituur van De Zeemeermin

Cues kunnen overal voorkomen, maar toch het meeste in het begin en op het einde van een lied, aria of song. Om niet de hele tijd te zitten bladeren, kan het handig zijn de volledige tekst te kopiëren op de bladzijde naast de laatste regels van de tekst in de partituur. Zo kun je tijdens het lied gewoon de tekst volgen, en bij de outtro of overgangsmuziek overgaan op de partituur. *(zie ook afbeelding 3)*
Op muziek gebeuren niet alleen cues maar ook bewegingen: een doek begint op een bepaald moment te zakken en moet precies op de laatste noot de grond raken, een wagen begint te rijden en moet op precies de juiste noot aankomen. Om dit te vergemakkelijken voor de technici kun je looptijd verdelen in een aantal tellen, dit in je partituur aanduiden en tijdens de beweging hardop meetellen. Een cue kan dan bv. als volgt klinken: "aandacht voor het oprijden van wagen cour naar repaire 2 in 8 tellen... go wagen cour, 1... 2... 3..." enz. Om het helemaal precies te laten lopen, kun je de veschillende nummers ook nog afplakken op de grond waar de wagen op dat moment voorbij moet komen. Op die manier kun je zelfs een dirigent met een totaal gebrek aan theatergevoel te slim af zijn.

BLIKSEM

Hoe kun je nu op een opvallende maar veranderbare manier de cues aanduiden in de partituur? Een probleem dat zich ook stelt bij tekstbrochures, maar dat acuter is bij partituren, omdat die qua lay-out toch wel een pak drukker zijn. De bedoeling is je cues te noteren in potlood en zodra ze vastliggen ze in een van de standaardkleuren aan te duiden (rood=licht, groen=geluid, geel=dia's e.d., blauw=changementen) om ze beter zichtbaar te maken.
Meestal echter liggen de cues in het beste geval pas twee minuten voor de première vast, terwijl je toch verondersteld wordt ook op de generale repetities foutloze cues te geven. Niet altijd vanzelfsprekend als de steeds van plaats wisselende, in potlood geschreven cues nogal eens verdwijnen tussen de nootjes. Daarom zijn er verschillende methodes om onmiddellijk in kleur te kunnen werken en toch flexibel te zijn.

CH

Kleurpotloden

Handig, veel kleurtjes, maar bijna niet uit te gommen.

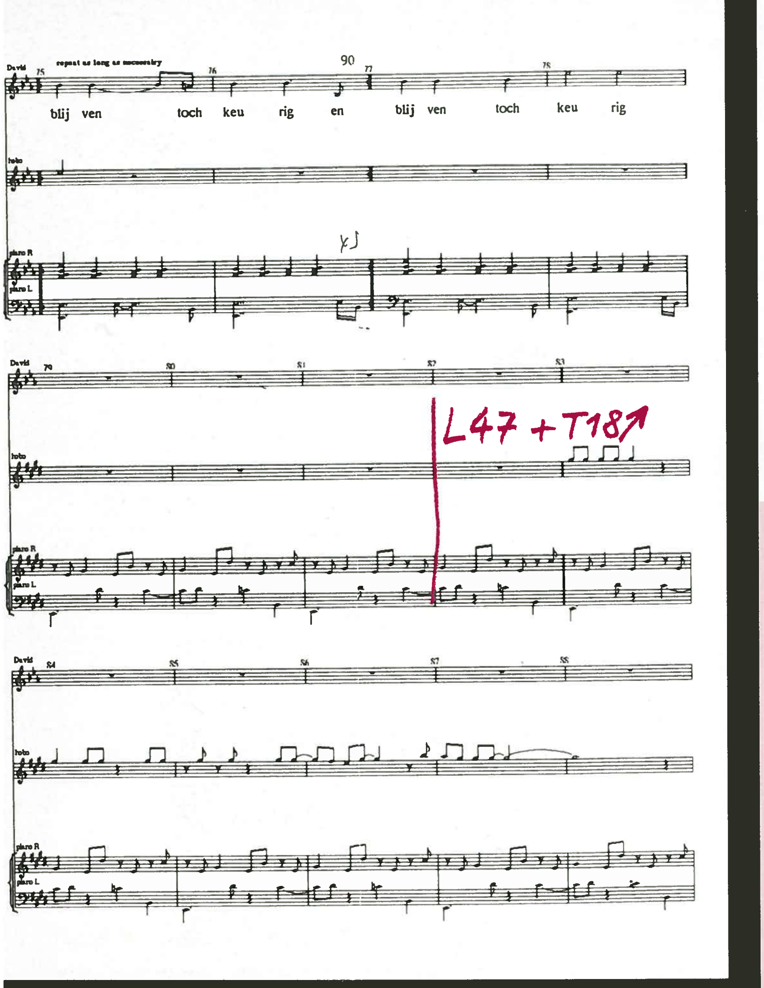

ding / figure 3

figure 3: la partition du chef de plateau de De Zeemeermin

On peut trouver des cues partout, mais quand même le plus souvent au début et à la fin de chants, airs ou chansons. Pour ne pas passer son temps à feuilleter, il est pratique de copier tout le texte sur la page à côté des dernières lignes de texte de la partition. Il est ainsi possible de suivre le texte pendant le chant, et de passer à la partition au moment de la chute ou de la musique de transition. *(voir aussi figure 3)*
Il n'y a pas que des cues qui suivent la musique, mais aussi des mouvements: une toile commence à descendre à un moment donné et doit toucher le sol précisément à la dernière note, un chariot commence à rouler et doit arriver précisément à la bonne note. Pour faciliter le travail du technicien, vous pouvez diviser les délais en comptages, les indiquer sur la partition et compter tout haut pendant le mouvement. Une cue peut p.e. se présenter comme suit: «attention pour un chariot cour vers repère 2 compter jusqu'à 8... go pour chariot cour, 1...2...3...» etc. Pour être encore plus précis, on peut coller différents numéros sur le sol où le chariot doit passer à ce moment. Vous pouvez de cette manière ruser avec un chef d'orchestre en manque total de conscience théâtrale.

73

Comment indiquer les cues de manière frappante mais changeante dans la partition? Un problème qui se pose aussi dans les brochures de texte, mais qui est plus aigu dans les partitions parce que leur mise en page est nettement plus chargée. Le but est de noter les cues au crayon et de les marquer d'une couleur standard une fois qu'elles sont placées (rouge=lumière, vert=son, jaune=dia, bleu=changement) pour les rendre plus visibles.
Le plus souvent, les cues ne sont toutefois placés que deux minutes avant la première, alors que vous êtes aussi supposé donner des cues corrects pendant les répétitions générales. Pas toujours évident quand les cues écrits au crayon, et qui changent constamment de place, disparaissent entre les notes. C'est pourquoi il existe différentes méthodes pour travailler directement dans la bonne couleur tout en restant flexible.

Crayons de couleurs

Pratiques, beaucoup de couleurs, mais très difficiles à gommer.

Autocollants de couleurs

Ne sont pas si faciles à enlever: un morceau de la partition part avec. Attention aussi aux prompt desks équipés en lumière bleue: tous vos cues rouges deviennent des petites boules noires.

LUMIÈRE

Post-It notes

Les célèbres Post-It inventés par 3M existent en différentes couleurs et se détachent facilement sans laisser de traces de colle. Parfois trop facilement: il

Gekleurde stickertjes

Zijn niet altijd even makkelijk te verwijderen: er komt wel eens een stukje partituur mee. Ook oppassen voor prompt desks die uitgerust zijn met blauw licht: al je rode licht-cues worden plots zwarte bolletjes.

Post-It notes

De bekende 'kattebelletjes', uitgevonden door 3M. Post-Its bestaan in verschillende kleurtjes en komen makkelijk los zonder lijmsporen na te laten. Soms iets te makkelijk: slechts een strook van het papiertje heeft kleefstof, de rest kan dus wel opplooien of -krullen. Er bestaat ook een Post-It plakstift. Die ziet eruit als een Pritt-stift, maar er zit Post-It plaksel in. Bedenk zelf je toepassingen.

Plastic mapjes

Wil je je partituur smetteloos houden, dan kun je elke bladzijde in een plastic mapje steken en daarop schrijven met speciale stiften die gebruikt worden voor overhead projectors en die je met een bepaalde vloeistof weer kan afvegen. Gebruik niet de stiften die bedoeld zijn voor witte schoolborden en die je met de hand kan afvegen! Dit lijkt handig, maar als je 's morgens je partituur opent, kunnen je cues wel eens veranderd zijn in een kleurrijke massa. Je kan ook met stickertjes op de mapjes werken. Voor je je een grote doos plastic mapjes aanschaft nog twee opmerkingen: je papieren moeten perfect in de kaftjes passen (verschuift je papier, dan verschuiven ook je cues). Snel iets noteren in de boven- of ondermarge of op het linkerblad is ook niet meer mogelijk.

Uiteraard is cues geven uit een partituur niet alleenzaligmakend. Mocht dat zo zijn, dan kon je evengoed je lichtorgel aan de MIDI- of de SMPTE-uitgang van muziekweergave hangen en alles automatisch laten lopen. (Uiteraard niet toe te passen bij live-muziek). Gelukkig (of helaas) werken acteurs/zangers/dansers niet automatisch en moet ook met hen rekening gehouden worden. Ten allen tijde moet je de mensen op de scène in het oog houden om eventueel de cues voor licht, changementen of wat dan ook aan hen aan te passen. Niet alleen om ongevallen te vermijden, maar vooral om het geheel met gevoel voor vlotheid en theaterkunst te laten verlopen. Zoiets gaat niet als je constant met je neus in je partituur zit.

Een laatste tip: werk je met live-muziek, probeer dan aan een TV-monitor met beeld van de dirigent of muzikaal leider te komen. Zitten je cues logisch op de muziek, dan zal hij ze onbewust allemaal voor je aangeven.

STOP

Inspeciëntenlessenaar van de Koninklijke Muntschouwburg met twee TV-monitors

Pupitre des accessoires du Théâtre Royal de la Monnaie avec deux moniteurs TV

n'y a qu'une bande du papier qui colle, le reste peut plier ou rouler. Il existe aussi un tube de colle Post-It. Il se présente comme un tube de Pritt, mais avec de la colle Post-It. Imaginez vous-mêmes vos applications.

Chemises plastiques

Si vous voulez conserver vos partitions intactes, mettez chaque page dans une chemise plastique et écrivez dessus avec les marqueurs utilisés pour les appareils de projection et qui peuvent être effacés avec un produit spécial. N'utilisez pas les marqueurs pour tableaux blancs qui peuvent être effacés à la main! Cela semble commode, mais quand vous ouvrez votre partition le matin, vous pourriez trouver une masse colorée en lieu et place de vos cues. Vous pouvez aussi travailler avec des autocollants sur vos chemises. Deux remarques, avant d'acheter une grande boîte de ces chemises plastiques: vos papiers doivent aller tout juste dans les chemises (si le papier bouge, les cues bougent aussi). Noter rapidement quelque chose dans la marge supérieure ou inférieure, ou sur la page de gauche n'est plus possible non plus...

Il va de soi que donner des cues à partir d'une partition ne résout pas tout. Si c'était le cas, il suffirait de connecter l'éclairage à la sortie MIDI ou SMPTE du rendu musical et de laisser tout aller automatiquement. (A ne pas appliquer bien entendu à la musique en direct). Heureusement (ou hélas), les acteurs, chanteurs, danseurs ne travaillent pas automatiquement et il faut en tenir compte. Il faut continuellement tenir à l'œil les gens sur la scène et adapter éventuellement les cues pour l'éclairage, les changements ou quoi que ce soit. Pas seulement pour éviter les accidents, mais surtout pour donner une impression de naturel et d'art théâtral. Et cela ne réussit pas si vous restez le nez plongé dans votre partition.

Un dernier tuyau: si vous travaillez en direct, essayez d'obtenir un moniteur TV avec l'image du chef d'orchestre ou du dirigeant. Si les cues sont bien sur la musique, celui-ci va tous vous les indiquer inconsciemment.

FIN

FOTO'S / PHOTOS • NICK & VITAL KUYPER

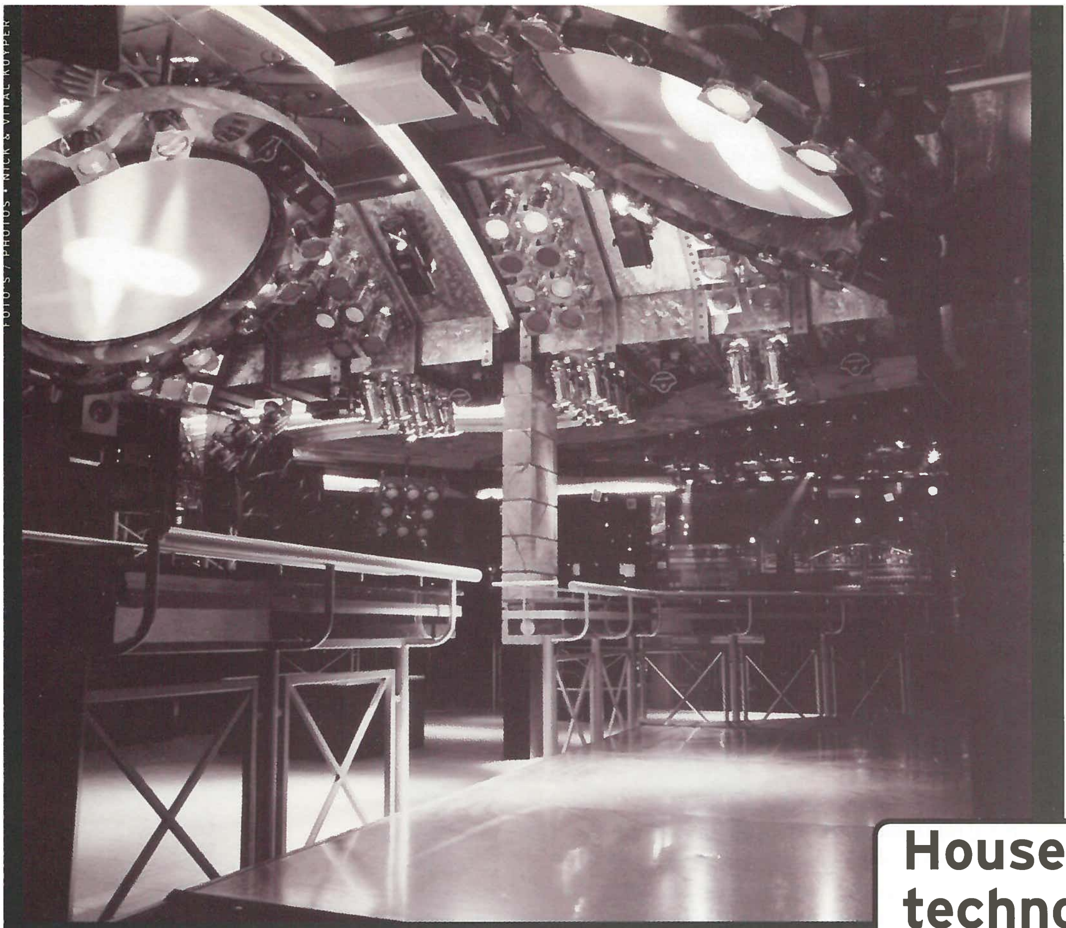
podium

Discotheek Karrewiel is een ultramode ne dancing waarvan zeker de naam nie laat vermoeden over welke hoogtechno logische middelen hij beschikt. Ook de ligging, het dorpje Hoeselt in Limburg klinkt niet spectaculair. Nochtans is discotheek Karrewiel de wekelijkse trel pleister voor honderden jongeren die hun favoriete muziek willen beluistere en vooral beleven, opgehitst door hun favoriete DJ, in een flitsend decor: harc maar met klasse. De naam Karrewiel zou al minstens 14 jaar oud zijn, de huidige dancing echter is vrij recent: n een allesvernielende brand werd hij in 6 weken heropgebouwd.

House, dance, mellow, tra techno... in een futuristis

auteur Raf Lenssens

Discotheek Kar

La discothèque

House techn

La discothèque Karrewiel («Roue de Charette») est un dancing ultramoderne dont le nom ne laisse sûrement pas présumer des moyens de haute technologie dont elle dispose. Son emplacement aussi, le petit village de Hoeselt dans le Limbourg, n'a rien de spectaculaire. La discothèque Karrewiel est pourtant le pôle d'attraction hebdomadaire de centaines de jeunes qui veulent écouter leur musique préférée, et surtout la vivre, excités par leur DJ favori, dans un décor étincellant: dur mais avec classe. Bien que le nom Karrewiel ait au moins 14 ans, le dancing actuel est toutefois assez récent: il a été reconstruit en 6 semaines après un incendie dévastateur.

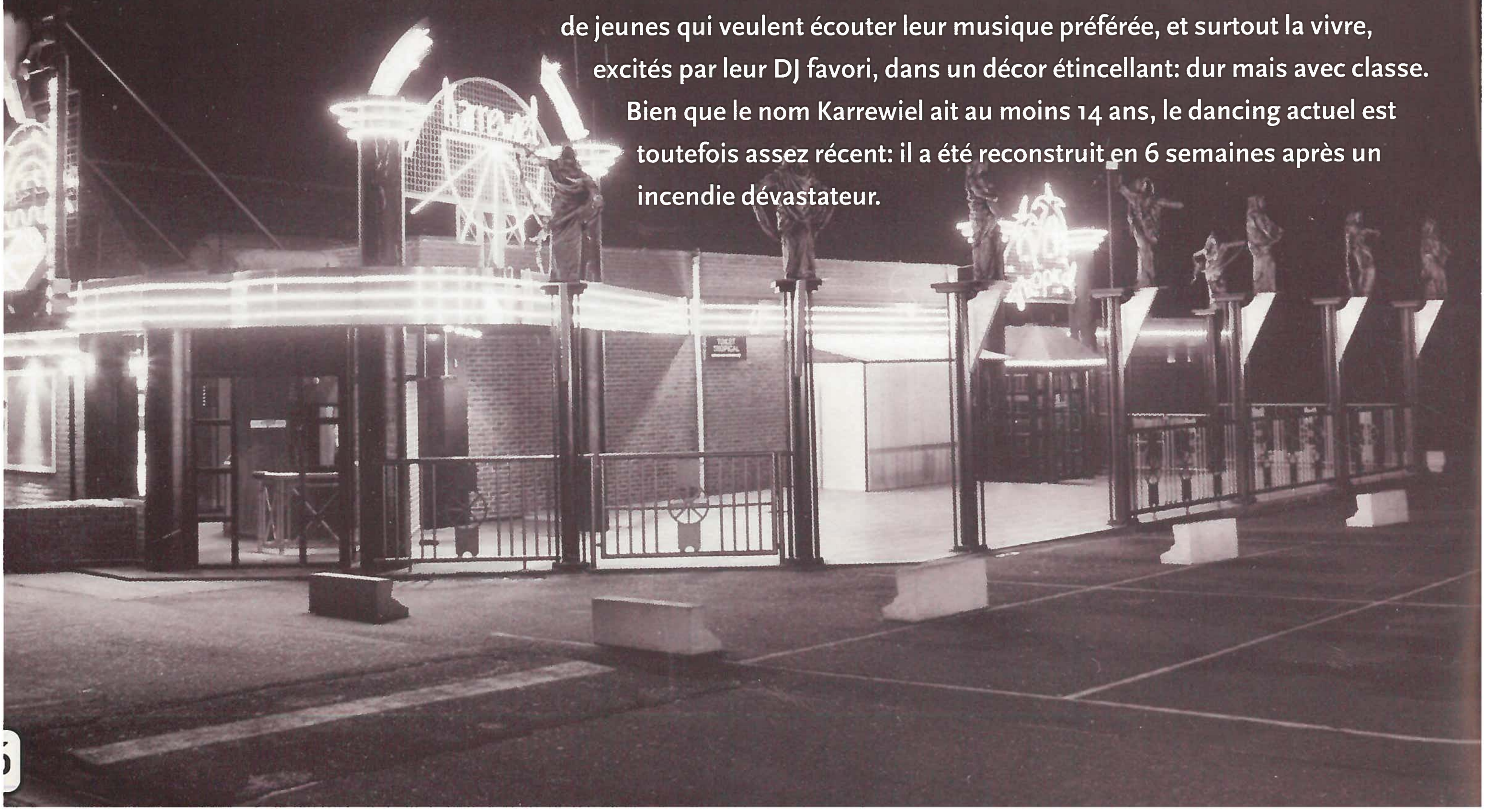

odern en doordacht decor

nterieur is veel metaal verwerkt, er indrukwekkend gestyleerd ar ook zeer functioneel. Alle en banken zijn gemaakt uit anzende, dubbelgelakte platen, rg afgewerkt. Elke plaat van geschuurde inox of staal is vrijledig manueel en op ambachtelije behandeld. Ieder object is een oorwerp op zich.

ıcing heeft verschillende niveaus, een indruk van ruimte ontstaat. terieur heeft veel weg van een voor een groots opgezette musiductie, mede door de hydraulisch ende plateaus, de schaarliften en te spiegelbol (1,25 m doorsnede). l prijken prachtige muurtekeninepaalde wanden van de dancing olledig beschilderd, wat zorgt voor ıtrigerende sfeer. De belichting peciale effecten maakt een avondje 't Karrewiel tot een spectaculair feest, om nog te zwijgen over de indrukwekkende geluidsinstallatie die de sfeer en de spanning ten top drijft.

Een unieke sound

Voor het geluid werd gekozen voor compacte full-range klankkasten van het type Nexo PS15, aangevuld met subbas-klankkasten Nexo LS1200. In totaal zijn acht PS15 opgehangen en zes LS1200 luidsprekers op de grond geplaatst, de laatste zorgen voor de weergave van de extreem lage bassen in de muziek. Het Nexo PS15-systeem is een processorgestuurd geheel, opgebouwd rond Crown MA5000-versterkers. De Crown-versterkers staan borg voor een totaal benut vermogen van 20 Kilowatt. Dit biedt voldoende reserve zodat ook bij zeer hoge geluidsdruk het systeem nog maar net op dreef lijkt te komen. Dit manifesteert zich in een krachtig, vol geluid met een zeer breed en vooral vlak frequentiespectrum en een minimale, te verwaarlozen vervorming.

Het versterker-luidsprekergeheel is afgeregeld op de akoestiek van de ruimte door middel van een Klark Teknik 3600 Programmable EQ, met verschillende curves voor verschillende situaties. De DJ gebruikt twee Nexo PS10 full-range klankkasten voor zijn *'personal monitor'*. De microfoon is een Electro-Voice N/D 757B, speciaal uitgekozen om zijn uitzonderlijke ongevoeligheid voor feedback. De microfoon staat immers tussen de twee PS10-monitors van de DJ en vrijwel op dezelfde hoogte.

Het podium tegenover de DJ wordt gebruikt voor live-optredens, die ook live worden gemixt op het Nexosysteem. De mengtafel is dan een Yamaha Promix 1, die ook gebruikt wordt voor het sturen van effecten voor de discomengtafel, de Ecler Sclat 8. Vooral aan 'het laag' is enorm veel zorg besteed. Door de grote reserve in de bassen ontstaat een effect alsof het geluid door de discotheek zelf geproduceerd wordt. Ook de plaatsing van de PS15-luidsprekers zorgt voor een optimale spreiding, waardoor een diffuus spectrum ontstaat: de muziek komt schijnbaar van overal tegelijk.

) hop &
geving

ewiel in Hoeselt
à Hoeselt

, mellow, trance, hip hop &
s un environnement futuriste

décor moderne et bien pensé

ntérieur, on a beaucoup travaillé avec étal, cela a l'air étonnamment sty- mais c'est très fonctionnel. Toutes chaises et bancs sont faits de plas très brillantes et doublement uées, finies avec soin. Chaque plaque cuivre, d'inox récuré ou de métal est tée à peu près entièrement à la main de manière artisanale. Chaque objet une œuvre d'art en soi.

dancing possède différents niveaux, qui crée une impression d'espace. ntérieur a beaucoup des moyens gnes d'un décor d'une grande producn de musical, avec des plateaux mobi- hydrauliques, de grands ascenseurs une boule-miroir d'un diamètre de 25 m.

s murs sont partout ornés de dessins: rtaines parois du dancing sont entièreent peintes, ce qui tend à rendre l'atosphère intrigante. L'éclairage et les fets spéciaux font d'une soirée au arrewiel une fête spectaculaire, sans arler de l'impressionnante installation e sonorisation qui pousse à leur maxinum l'atmosphère et la tension.

Un son unique

Pour le son, on a choisi des haut-parleurs compacts full-range de type Nexo PS15, complétées par des haut-parleurs basses fréquences Nexo LS1200. Au total, 8 haut-parleurs PS15 sont installés en hauteur et 6 LS1200 au niveau du sol. Ces derniers assurent le rendu des fréquences extrêmement basses de la musique. Le système Nexo PS15 est un ensemble commandé par processeur, construit autour d'amplificateurs Crown MA5000.

Les amplificateurs garantissent une puissance utile totale de 20 kiloWatt. Cela laisse suffisamment de réserve, de sorte que même quand le son est poussé très haut, on a l'impression que le système arrive tout juste à son niveau de fonctionnement. Cela se manifeste par un son puissant, entier, avec un spectre de fréquences très large et surtout très plat, et par une déformation minimale, négligeable.

L'ensemble amplificateur - haut-parleurs est réglé sur l'acoustique de la salle au moyen d'un Klark Teknik 3600 Programmable EQ, avec différentes courbes pour différentes installations.

Le DJ utilise deux haut-parleurs Nexo PS10 full-range pour son *personal monitor*. Le microphone est un Electro-Voice N/D 757B, spécialement choisi pour son exceptionnelle insensibilité à l'effet Larsen. Car le microphone se trouve entre les deux moniteurs PS10 et à peu près à la même hauteur.

Le podium en face du DJ est utilisé pour des apparitions en public qui sont aussi mixées en direct par le système Nexo. La console est une Yamaha Promix 1, qui est aussi utilisée pour commander des effets pour la console disco, la Ecler Sclat 8. Les «basses» retiennent surtout beaucoup d'attention. Grâce à la grande réserve dans les basses, c'est comme si le son était produit par la discothèque elle-même. L'emplacement des PS15 assure aussi une diffusion optimale, créant un spectre diffus: la musique semble venir de partout à la fois.

D'après le DJ-maison Flip Vanderputte, le son du Karrewiel est unique. Flip tourne aussi dans d'autres dicothèques et il ne rencontre nulle part les mêmes conditions. Les basses surtout continuent

Geschiedenis en ontwikkeling van de theatertechniek

Deel 3

De Renaissance

La Renaissance

auteur dré parden

istoire et développement la technique de théâtre

3ième Partie

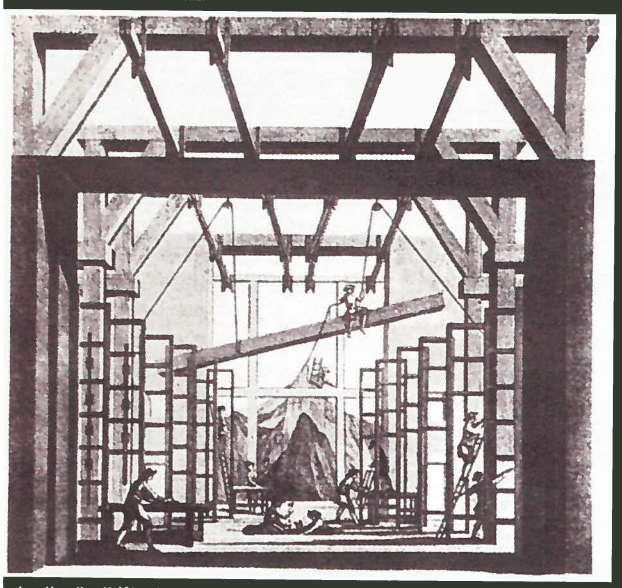

bouw van een theater in een zaal

nstruction d'un théâtre dans une salle

Voorlopers

Op het einde van de 14e eeuw ontstonden in Vlaanderen de rederijkerskamers: toneelverenigingen naar het voorbeeld van de gilden. Vooral in Antwerpen, Gent, Kortrijk en Mechelen waren zij zeer actief. Zij bleven het toneel beïnvloeden tot het einde van de 17e eeuw.

De eerste rederijkers bleven trouw aan het simultaantoneel. Zij speelden op wagens na afloop van een ommegang of processie. Op dorpskermissen volstonden enkele planken op tonnen om een podium te bouwen. Er zijn twee afbeeldingen van voorstellingen in Gent (1539) en in Antwerpen (1561): op de achtergrond is een decor te zien van een huis met twee bruikbare verdiepingen en daarvoor een podium. Dit alles kondigde reeds de doorbraak aan van de Renaissance.

In Duitsland vertoonde de beweging van de meesterzangers overeenkomsten met de rederijkers. Ook hun organisatie was doordrongen van de gildegeest. In Nurenberg werd in 1550 het eerste Duitse theater gebouwd. De toeschouwersruimte had de vorm van een amfitheater en was niet overdekt, de meesterzangers speelden dan ook uitsluitend overdag en bij goed weer.

De Italianen: meesters in de decorbouw

Tijdens de Renaissance beheerste Italië de evolutie van het Europese theater. Het was aan de hoven en paleizen van aristocraten en vorsten dat zich een theater-architectuur ontwikkelde. Aanvankelijk speelden de gezelschappen in paleiszalen waarin ze een theater bouwden. Na een reeks voorstellingen, meestal gedurende de carnavalsdagen, braken ze het weer af.

In 1540 publiceerde de architect Serlio een basiswerk dat veel invloed zou hebben op de verdere ontwikkeling van de theaterbouw. Hij verdeelde de speel-

Les précurseurs

A la fin du XIVème siècle apparurent en Flandres les chambres de rhétorique: des cercles dramatiques à l'exemple des corporations. Elles étaient particulièrement actives à Anvers, Gand, Courtrai et Malines. Elles ont continué à influencer le théâtre jusqu'à la fin du XVIIème siècle.

Les premiers rhétoriciens sont restés fidèles au théâtre simultané. Ils jouaient sur des chars à l'issue d'un *ommegang* ou procession. Aux kermesses de village, quelques planches et tonneaux suffisaient pour fabriquer un podium. Il existe deux tableaux de représentations à Gand (1539) et à Anvers (1561): en arrière-plan on distingue un décor constitué d'une maison à deux étages utiles et un podium devant. Ceci annonce déjà la percée de la Renaissance.

Toepassing van het perspectief in de decorschildering

Application de la perspective dans la peinture de décors

ruimte in een voor- en een achtertoneel. Het brede vlakke voortoneel was door trappen met de toeschouwersruimte verbonden. Het diepe achtertoneel vertoonde een stijgende, versmallende helling en werd afgesloten door een beschilderde wand in hout of doek. De huisjes van het simultaan toneel werden niet langer naast elkaar, maar achter elkaar geplaatst, met telkens een vrije ruimte ertussen. Weldra bouwde men deze huisjes nog slechts tweedimensionaal: de coulissen waren geboren. Ze werden beschilderd volgens de wetten van het perspectief.
Er bestonden verschillende decors voor tragedies en komedies: een tragedie werd opgevoerd in een toneelbeeld van een paleis of een tempel, een komedie in een decor van een openbare plaats. Het toneel was langs de bovenzijde afgesloten met dwarsgespannen doeken, meestal beschilderd met wolken. Dit waren de voorlopers van de latere friezen. In 1519 bestond al een voordoek dat bij het begin van de voorstelling naar beneden zakte en na de voorstelling weer opgehaald werd.
Lange tijd bleven de decors ongewijzigd in de loop van de voorstelling. Niet omdat decorveranderingen met onoverkomelijke moeilijkheden gepaard zouden gaan, maar omdat de theoretici vasthielden aan de voorschriften van Aristoteles, en meer bepaald aan het principe van eenheid van plaats. Onder druk van het kijklustige publiek en omdat decorontwerpers van formaat zoals Rafael en Leonardo da Vinci zich aandienden, werd deze regel uiteindelijk achterwege gelaten.
Weldra werd het speelvlak van de zaal gescheiden door een boog die de hele breedte van het podium omspande: het portaal. Later volgde de invoering van voetlicht in de vorm van kaarsen. De aandacht van de technici concentreerde zich echter op middelen die een snelle verandering van decor mogelijk maakten. Zo namen ze in de tweede helft van de 16de eeuw hun toevlucht tot prisma's die de Grieken al gebruikten: de telari (zie deel 1). De decormotieven op de vlakken konden ze wijzigen voor ze ze naar het publiek keerden. Later werden de telari vervangen door platte coulissen die in gleuven (costières) het toneel opschoven. Zij werden voor het eerst gebruikt in het teatro Farnese in Parma in 1620.

Special effects avant la lettre

Natuurlijk gebruikten theatermakers ook effecten die al in de oudheid en in de Middeleeuwen bekend waren, zoals kristallen prisma's om de lichtsterkte van de kaarsen te wijzigen.

Een ontwerp van Leonardo da Vinci: Als het tegengewicht in A zakt, stijgt het personage in B en draaien de vakken C open.

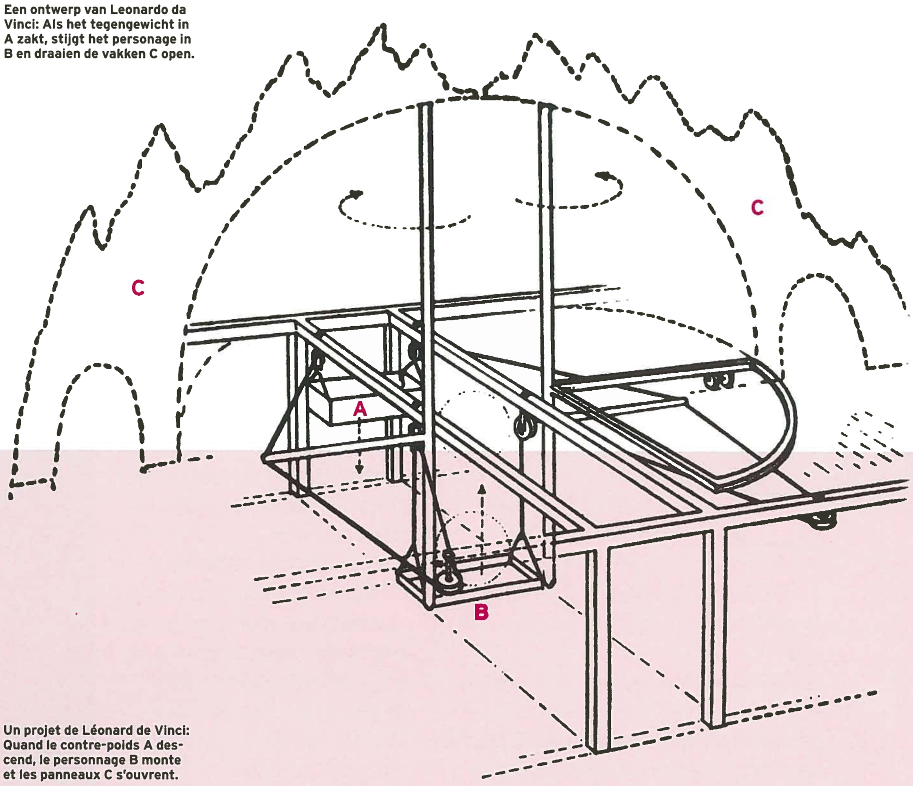

Un projet de Léonard de Vinci: Quand le contre-poids A descend, le personnage B monte et les panneaux C s'ouvrent.

En Allemagne, le mouvement des maîtres chanteurs montrait des analogies avec les rhétoriciens. Leur organisation a aussi été pénétrée de l'esprit des corporations. Le premier théâtre allemand fut construit à Nurenberg en 1550. L'enceinte pour les spectateurs avait la forme d'un amphithéâtre et n'était pas couverte. Les maîtres chanteurs jouaient dès lors exclusivement de jour et par beau temps.

Les Italiens: maîtres en construction de décors

Pendant la Renaissance, l'Italie domina l'évolution du théâtre européen. L'architecture de théâtre se développa dans les cours et les palais des aristocrates et souverains. A l'origine, les troupes se produisaient dans les salles des palais, dans lesquelles elles construisaient un théâtre. Celui-ci était à nouveau démonté au terme d'une série de représentations, le plus souvent pendant la période du carnaval.
En 1540, l'architecte Serlio publia un ouvrage de base qui allait avoir une grande influence sur le développement futur de la construction de théâtres. Il divisa la scène en une partie avant et une partie arrière. La large avant-scène était reliée à la salle des spectateurs par des escaliers. La profonde partie arrière était en légère pente montante, rétrécissante, et était terminée par une paroi en bois ou toile peinte. Les petites maisons utilisées pour le théâtre simultané n'étaient plus placées l'une à côté de l'autre, mais l'une derrière l'autre, avec chaque fois un espace libre entre deux. Rapidement, ces maisons n'ont plus été construites qu'en deux dimensions: les coulisses étaient nées. Elles étaient peintes selon les lois de la perspective.
Il existait des décors différents pour les tragédies et les comédies: une tragédie avait comme cadre un palais ou un temple, une comédie était jouée sur une place publique. Le dessus de la scène était fermé par des toiles tendues perpendiculairement, le plus souvent décorées de nuages. C'étaient les précurseurs des futures frises. En 1519 existait déjà un rideau qui descendait au début de la représentation et qu'on remontait à la fin.
Pendant longtemps, les décors sont restés inchangés durant les représentations. Non pas parce qu'un changement de décor aurait constitué une difficulté insurmontable, mais parce que les théoriciens s'en tenaient aux préceptes d'Aristote, et plus particulièrement au principe d'unité de lieu. Sous la pression du public enjoué et parce que des créateurs de décors de grand format comme Rafaël et Léonard de Vinci se présentaient, cette règle fut finalement abandonnée.
Le plan de jeu fut rapidement séparé de la salle par un arc qui embrassait toute la largeur du podium: le portique. Suivit ensuite l'introduction de la rampe sous la forme de bougies. L'attention des techniciens se concentra toutefois sur les moyens qui permettaient un changement rapide des décors. Ainsi ils ont eu recours dès la fin du XVIème siècle à des

Voor de kennis van de ontwikkeling van de theatertechniek is het in 1639 verschenen boek van Nicola Sabbatini van grote documentaire waarde. In de "Pratica di fabricar Scene e Machine né teatri" (Praktische handleiding voor de bouw van decors en toneelmachines) beschreef hij alle middelen die in zijn tijd in degelijk ingerichte zalen werden gebruikt.
Sabattini behandelde het gebruik van het voordoek zoals wij het nu kennen. Hij vernoemde de draaiende telari nog, maar beschreef toch ook al de coulissen en het perspectief. Ook voor belichting had Sabattini aandacht. Omwille van storende walmen verwierp hij voetlicht en beval hij lichtbronnen tussen de schermen en de friezen aan. Hij streefde ook naar een beweeglijke belichting. Zo beschreef hij onder meer hoe een black-out toe te passen met kaarslicht! De "Pratica" leert hoe gebouwen te doen neerstorten, hoe de hel voor te stellen, spookgestalten te doen verschijnen, personen te doen wegzinken, de golven van de zee in beweging te brengen (door beschilderde cylinders, achter elkaar opgesteld, snel te doen draaien), schepen te laten dobberen, wolkeneffecten te verwezenlijken, regen te laten neerstromen, het gieren van de wind en het rommelen van de donder na te bootsen.
Het theater van toen streefde soms naar buitensporig uiterlijk vertoon, het meest nog in de kostumering, waarbij historische nauwkeurigheid niet ter sprake kwam. In de vaste theaters speelden de musici achter de schermen. Pas later kregen zij een plaats voor het podium, nog later in de orkestbak.

De opkomst van de permanente schouwburg

In 1585 bouwde de bekende architect Palladio het Teatro Olimpico in Vicenza. De scène is 40 m breed en 11 m diep. De omlijsting herinnert enigszins aan die van het Romeinse theater: links, rechts en op de achtergrond is het verhoog afgesloten door een bouwwerk dat aan de gevel van een paleis doet denken. Doorheen de poorten is een straat te zien met massieve huizen, gebouwd volgens de wetten van het perspectief. De toeschouwersruimte heeft de vorm van een amfitheater. Deze vorm van theater is enig gebleven in zijn soort, omdat ze verschillende nadelen had. Het voornaamste was dat het perspectief compleet vernield werd als een acteur optrad in de diepte van het toneel. Palladio heeft dit euvel nooit kunnen verhelpen. Belichting was een ander probleem. Door de beslotenheid van het decor was een of andere vorm van kunstlicht noodzakelijk: lichtbronnen werden achter wijnflessen gezet of achter bokalen met gekleurd water.
Er kwamen steeds meer schouwburgen waarin het publiek verdeeld werd over verschillende boven elkaar geplaatste rangen, zodat het voor iedereen mogelijk werd niet alleen het podium maar ook de parterre te zien. Aanvankelijk had de parterre geen stoelen en werd hij

Coulisse in een costière

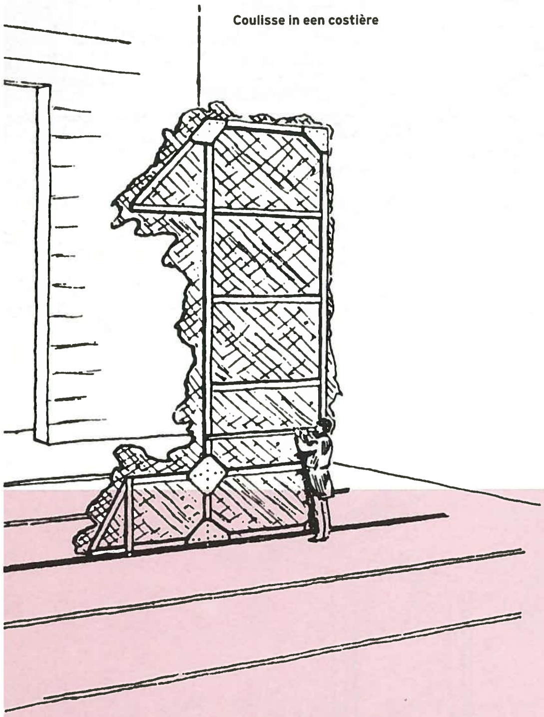

Coulisse dans une costière

Het Teatro Olimpico in Vicenza

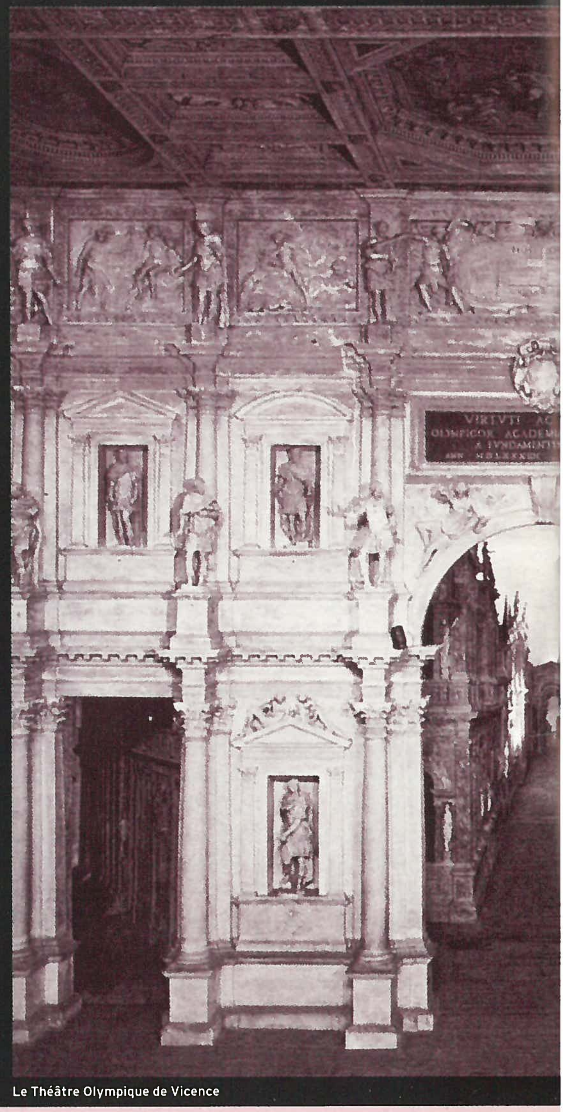

Le Théâtre Olympique de Vicence

prismes qu'utilisaient déjà les Grecs: les telari (voir partie 1). Ils pouvaient modifier les décors des panneaux avant de les tourner vers le public. Plus tard, les telari furent remplacés par des coulisses plates qui glissaient sur la scène dans des costières. Elles ont été utilisées pour la première fois dans le théâtre Farnese à Parme en 1620.

Effets spéciaux avant la lettre

Les auteurs de théâtre utilisaient naturellement aussi les effets qui étaient déjà connus depuis l'antiquité et au Moyen Age, comme les prismes de cristal pour modifier l'intensité lumineuse des bougies.
Le livre de Nicola Sabbatini paru en 1639 est d'une grande valeur documentaire pour la connaissance du développement des techniques de théâtre. Dans son «Pratica di fabricar Scene e Machine né teatri» (Manuel pratique pour la construction de décors et de machines de théâtre), il décrivit tous les moyens qui étaient utilisés de son temps dans des salles correctement équipées.
Sabbatini traita l'utilisation du rideau comme nous le connaissons maintenant. Il cita encore le telari tournant, mais décrivit quand même déjà les coulisses et la perspective. Sabbatini accorda aussi de l'attention à l'éclairage. En raison des fumées, il rejeta l'utilisation d'une rampe et recommanda des sources lumineuses entre les écrans et les frises. Il aspira aussi à un éclairage mobile. Il décrivit ainsi entre autres comment réaliser un black-out avec l'éclairage à la bougie!
Le «Pratica» nous enseigne comment faire s'écrouler des bâtiments, représenter le ciel, faire apparaître des formes fantômes, faire s'enfoncer un personnage, donner du mouvement aux vagues de la mer (en faisant tourner rapidement des cylindres peints placés l'un derrière l'autre), faire flotter un navire, réaliser des effets de nuages, faire pleuvoir, imiter les hurle-

ɔok gebruikt voor dansfeesten. Uit dit :ogenaamde galerijentheater ontwik- :elde zich later het logentheater. Zoals gezegd bestond de belichting uitslui- end uit kaarslicht, in de meeste geval- en in luchters geplaatst, zowel op het oneel als in de zaal. Pas in 1599 werd net licht in de zaal voor het eerst gedoofd.

De bloei van het Engelse theater onder koninklijke voogdij

Parallel met de ontwikkeling van het oneel op het vasteland, met name in talië, ontstond in Engeland het Elisabethaans theater, genoemd naar Elisabeth I, de dochter van Hendrik VIII. De vorstin beschermde niet alleen le auteurs maar ook de acteurs. De neest bekende auteur uit die tijd is uiteraard William Shakespeare.
Ook in Engeland geraakte het wagento- neel in onbruik. De rondtrekkende oneelspelers bouwden hun toneel bij voorkeur op de rechthoekige open bin- nenplaatsen van herbergen. De vensters en gaanderijen die op deze *'Inn Courts'* uitgaven, werden bezet door toeschou- wers. De *Inn Courts* dienden als model voor het eerste vaste theater in Londen: The Theatre in 1576. Later volgden The Rose, The Swan en The Globe, alle op de rechteroever van de Theems in Southwark. Vorig jaar, in 1996, werd The Globe heropgebouwd, grotendeels naar het oorspronkelijke model.

Een bewaard gebleven tekening van The Swan Theatre *(zie pagina 25)* geeft een

Interieur van het Teatro Olimpico

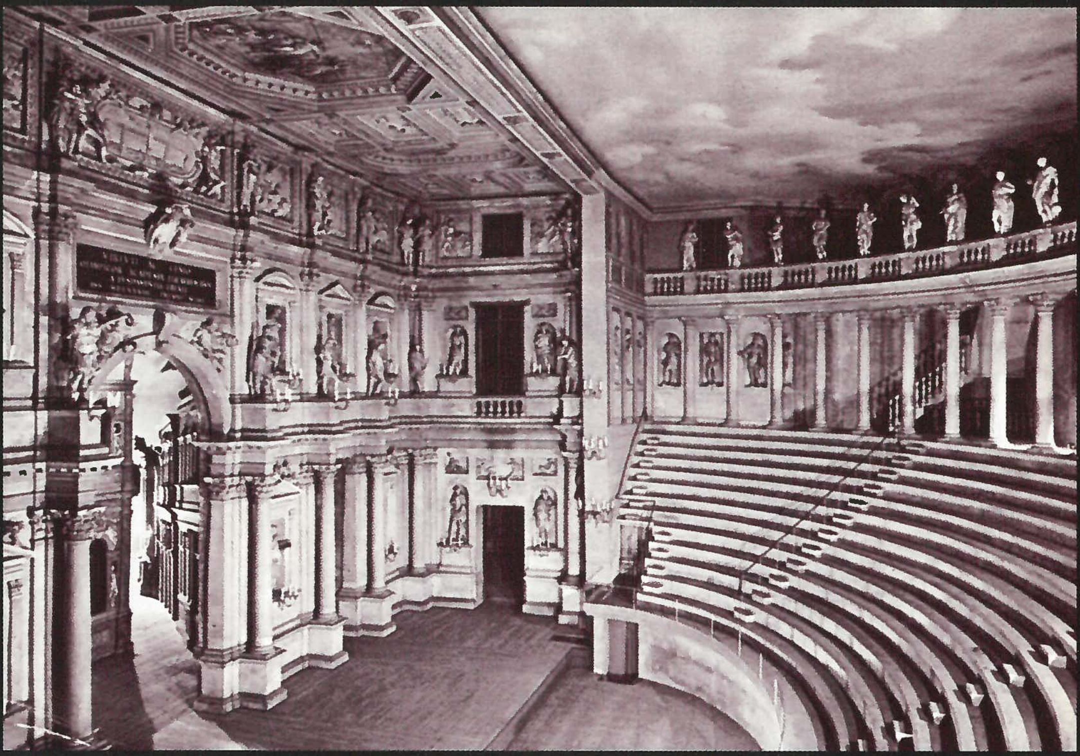

L'intérieur du Théâtre Olympique

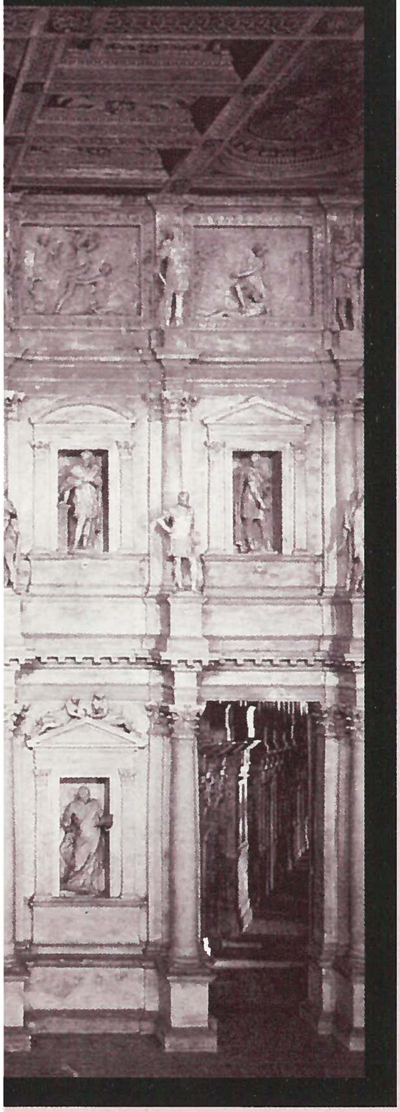

ments du vent ou les grondements du tonnerre.
Le théâtre d'antan misait parfois sur une présentation extérieure extravagante, spécialement dans les costumes, où la précision historique n'était pas de mise. Dans les théâtres en dur, les musiciens jouaient derrière des écrans. Ce n'est que plus tard qu'ils ont reçu une place sur le podium, et plus tard dans la fosse.

L'arrivée du théâtre permanent

Le célèbre architecte Palladio construisit le Théâtre Olympique de Vicence en 1585. La scène est large de 40 m et pro- fonde de 11 m. L'encadrement rappelle un peu celui du théâtre romain: la gauche, la droite et l'arrière-plan sont fermés par une construction qui fait pen- ser à la façade d'un palais. A travers les portes apparaît une rue avec des mais- ons massives, construites selon les lois de la perspective.
L'enceinte des spectateurs a la forme d'un amphithéâtre. Cette forme est restée unique en son genre car elle pos- sédait certains inconvénients. Le princi- pal était que la perspective était détruite dès qu'un acteur apparaissait dans la profondeur de la scène. Palladio n'a jamais pu surmonter ce défaut.
L'éclairage était un autre problème. De par l'intimité du décor, l'une ou l'autre forme d'éclairage artificiel était néces- saire: des sources lumineuses étaient mises derrière des bouteilles de vin ou des bocaux remplis d'eau colorée.
De plus en plus de théâtres sont appa- rus dans lesquels le public était réparti sur plusieurs rangées les unes au dessus des autres, de sorte que tout le monde puisse voir non seulement le podium mais aussi le parterre. A l'origine, il n'y avait pas de chaises sur le parterre et il était aussi utilisé pour des danses. De ce théâtre dit de galeries se développa par la suite le théâtre de loges. Comme nous l'avons dit, l'éclairage se composait exclusivement de bougies, le plus sou- vent placées sur des candélabres, aussi bien sur la scène que dans la salle. Ce n'est qu'en 1599 que les lumières de la salle ont été éteintes pour la première fois.

L'essor du théâtre anglais sous tutelle royale

Parallèlement au développement du théâtre sur le continent, notamment en Italie, apparut en Angleterre le théâtre élisabéthain, du nom d'Elisabeth I, fille d'Henri VIII. La souveraine protégea non seulement les auteurs, mais aussi les acteurs. L'auteur le plus connu de cette époque est sans conteste William Shakespeare.
Les chariots disparurent aussi de la scène en Angleterre. Les acteurs itiné-

duidelijke impressie van hoe een Elisabethaans theater er heeft uitgezien. De muren die de toeschouwersruimte omringden, droegen twee of drie galerijen die niet tot boven het toneel doorliepen. De galerijen waren gedeeltelijk in loges verdeeld. Ze waren bedekt met stro of pannen, het houtwerk was in hevige kleuren geschilderd.
Het eigenlijke toneel was een vast bouwwerk dat ver vooruitstak in de parterre. Op de achtergrond was een door gordijnen afgesloten ruimte die onder meer een troonzaal, een grafkelder of een kamer kon voorstellen. Boven deze ruimte bevond zich een grote loge die eveneens met gordijnen kon afgesloten worden als het spel dit vereiste. Het vooruitspringend speelvlak bleef onveranderd.
Om de toeschouwer te melden dat de actie zich verplaatste, werd op de achtergrond een bord gezet waarop de plaats van handeling vermeld stond. Het gebouw dat het podium langs de achterzijde afsloot, diende tot kleedkamer en rekwisietenmagazijn. Het had een dak dat ook ongeveer de helft van het speelvlak beschutte.
In feite waren er vier speelvlakken: het voortoneel, het overdekte toneel, de achtergrondruimte en het balkon. Zowel op het voortoneel als op het eigenlijke

Toneelbelichting met kaarsenluchters

L'éclairage aux candélabres

rants construisaient leur théâtre de préférence dans la cour intérieure rectangulaire des auberges. Les fenêtres et galeries qui donnaient sur ces *Inn Courts* étaient occupées par les spectateurs.
Les *Inn Courts* servirent de modèle au premier théâtre en dur à Londres: The Theatre en 1576. Plus tard suivirent The Rose, The Swan et The Globe, tous sur la rive droite de la Tamise à Southwark. The Globe fut réouvert l'année passée, en 1996, en grande partie conforme au modèle original.
Un dessin conservé du Swan Theatre *(page 25)* donne une bonne idée de ce à quoi pouvait ressembler un théâtre élisabéthain. Les murs qui entouraient l'enceinte des spectateurs portaient deux ou trois galeries qui ne se prolongeaient pas jusqu'au-dessus de la scène. Les galeries étaient partiellement divisées en loges. Elles étaient couvertes avec de chaume ou de tuiles, les boiseries étaient peintes de couleurs vives.
La scène en elle-même était une construction en dur qui faisait saillie dans le parterre. A l'arrière-plan se trouvait une pièce fermée par des tentures qui pouvait représenter entre autres une salle de trône, un caveau, ou une chambre. Au-dessus de cette pièce se trouvait une grande loge qui pouvait de même être fermée par des tentures si le jeu l'exigeait. Le plan de jeu faisant saillie restait inchangé.
Il y avait en fait quatre plans de jeu: l'avant-scène, la scène couverte, l'arrière-plan et le balcon. Aussi bien sur l'avant-scène que sur la scène même se trouvaient des trappes par lesquelles des personnages pouvaient apparaître ou disparaître de manière inattendue. Un acteur pouvait être descendu de la hauteur de la tour.

Théâtre pour le peuple

Il est clair que la scénographie élisabéthaine n'essayait pas d'approcher la réalité. Un détail typique et la force de suggestion devaient suffire à éveiller l'imagination fertile du spectateur. Les bruits du tonnerre, de la pluie, du vent ou le grondement du canon étaient imités. Comme on jouait exclusivement de jour, les effets lumineux étaient exclus.
The Swan et The Globe pouvaient accueillir 2.000 spectateurs. Il n'y avait pas de places assises dans le parterre. Les 2.000 spectateurs rentraient tous par une seule porte, ce qu'il a bien fallu adapter lors de la reconstruction du Globe pour des raisons de sécurité.
Londres comptait 160.000 habitants à la fin du XVIème siècle. D'après les calculs, les théâtres londoniens attiraient de 30 à 40.000 spectateurs par semaine du temps de Shakespeare. Le théâtre était populaire dans toutes les couches de la population anglaise.

FIN

toneel stonden luiken, waardoor personages onverwacht konden verschijnen of verdwijnen. Uit de hoogte van de toren kon een acteur worden neergelaten.

Theater voor het volk

Het is duidelijk dat de Elisabethaanse scenografie er niet naar streefde de werkelijkheid te benaderen. Een typisch detail en de kracht van de suggestie moesten volstaan om de levendige verbeelding van de toeschouwer aan te spreken. De geluiden van donder, regen, wind of kanongebulder werden nagebootst. Omdat altijd overdag gespeeld werd, waren lichteffecten uitgesloten.

In The Swan en The Globe was plaats voor 2.000 toeschouwers. In de parterre waren geen zitplaatsen. De 2.000 toeschouwers kwamen allemaal langs één poort binnen, dit heeft men bij de heropbouw van The Globe om veiligheidsredenen wel moeten aanpassen. Op het einde van de 16de eeuw had Londen 160.000 inwoners. Volgens berekeningen lokten de Londense theaters in de tijd van Shakespeare 30 tot 40.000 toeschouwers per week. Het toneel was populair in alle lagen van de Engelse bevolking.

STOP

Een Elisabethaans theater

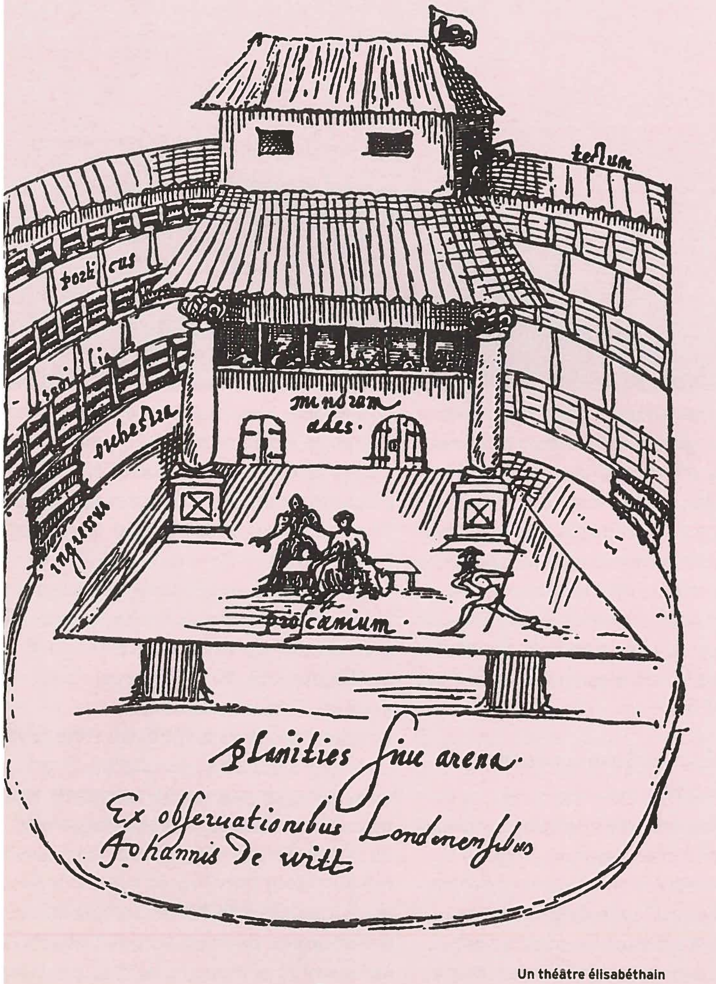

Un théâtre élisabéthain

Ampli

"AMPLI ON THE MOVE"

SOUND & LIGHT EQUIPMENT

Sinds 15 april zijn wij verhuisd naar een nieuw pand gelegen aan de Leuvensesteenweg te Boortmeerbeek.
Groter voor ons, toegankelijker voor u.

Naast AMPLI gaan er nog drie zusterbedrijven hun onderkomen vinden:

ATS — gespecialiseerd in TV-licht en audiomateriaal; authorized dealer Fisher mikrofoonbooms; invoerder B&C luidsprekers
ALL-STAGE — verhuur van overdekte en niet-overdekte podia; verhuur Layher stellingmateriaal
PLY — Flight-case bouw

ONZE OPENINGSUREN ZIJN EVENEENS GEWIJZIGD:
van maandag tot zaterdag: van 9 tot 12 en van 13 tot 18 uur.

U KAN ONS VANAF NU BEREIKEN OP VOLGEND ADRES:
Leuvensesteenweg 128
3191 Boortmeerbeek

ONZE NIEUWE TELEFOONNUMMERS:
AMPLI 015/50 06 30
ALL-STAGE 015/50 06 36
ATS 015/50 06 39

Algemeen faxnummer: 015/50 06 31

HOPELIJK TOT SPOEDIG!

Summit Audio, INC.

+10 YEARS OF WARMTH

The range

DCL 200

Dual channel tube compressor-limiter

MPC 100A
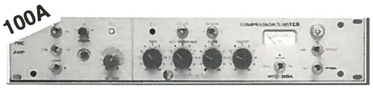
Mic preamp and compressor-limiter

EQF 100
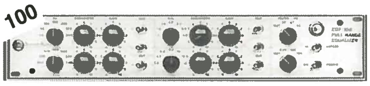
Full range vacuum tube equalizer

TLA 100 A

Tube leveling amplifier

EQP 200 A
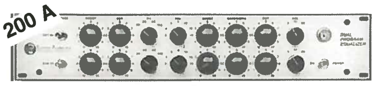
Dual channel program equalizer

TPA 200 B

Dual channel tube preamplifier

Distribution in Belgium: **MUSIC MACHINE SA**
6 rue de l'escalier - Trapstraat 6 1000 Bruxelles - 1000 Brussel
Tel.: 02/514.24.42 fax: 02/513.16.47

Op 10 juni 1996 viel een fax op mijn bureau van het Haifa Municipal Theatre ondertekend door John Bogaerts, met zijn eerste decoridee voor de productie van Roberto Zucco in de KNS Antwerpen. Zoals te zien is op de schets, was het ontwerp vrij spectaculair – tenminste zoals het er oorspronkelijk uitzag. Een zwevende vloer die slechts op een centrale as wordt gedragen en bewogen: een kermisattractie waardig.

De eerste onderzoeken omtrent de belasting van het centrale punt deden ons al besluiten dit idee te laten varen. De houten vloer van de Bourla kan een dergelijke puntbelasting niet aan, zelfs de cementen basisvloer van het gebouw zou er niet tegen opgewassen zijn. De last verdelen over een groter vloeroppervlak kon niet, omdat een houten skelet de scènevloer ongeveer om de meter ondersteunt.

Een bewegend podium met vier steunpunten

We moesten dus zoeken naar een andere oplossing. Al gauw kwam het mirakelwoord "hydraulica" op de proppen. Gewoon vier hydraulische pompen op de hoeken, individueel te besturen vanop een bedieningspaneel of simultaan bediend via een elektronische sturing. Ook hierbij rees echter het probleem van de belasting. Er zou een basis moeten komen tot op de bodem van het theater en die zou rond de bestaande steunstructuren moeten worden gevlochten. Voorziene constructietijd: vier weken.
De normale bouwtijd tussen twee producties bedraagt hooguit veertien dagen en dat alleen als er in die periode geen gastvoorstellingen zijn. In dit geval was er wel een: een optreden van de filharmonie van Vlaanderen. Anderzijds konden we de werken tot in het eerste ondertoneel al beginnen terwijl de vori-

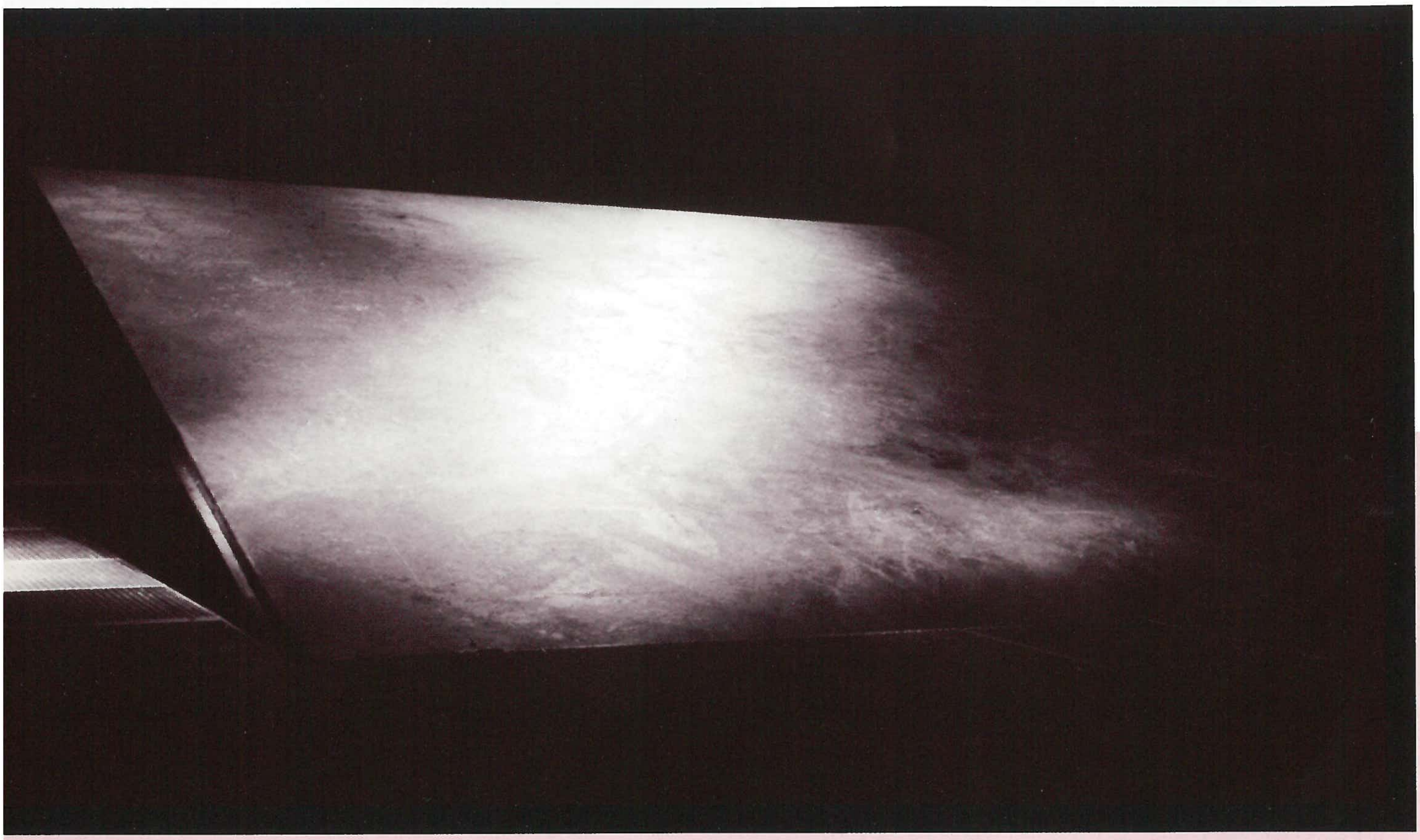

Le 10 juin 1996 arrive sur mon bureau un fax signé John Bogaerts en provenance du Théâtre Municipal de Haifa. Il s'agit de sa première idée pour le décor de la production de Roberto Zucco, troisième pièce à l'affiche de la prochaine saison au K.N.S. d'Anvers. A voir l'esquisse, le projet était très spectaculaire – du moins dans sa version originale. Un plateau en suspension, supporté par un seul axe, et qui doit en plus en assurer le mouvement. Presque une attraction de foire.

Les premières recherches sur la charge exercée au point central nous forcent d'emblée à abandonner l'idée. Le plancher du théâtre Bourla ne résisterait pas à une telle charge ponctuelle, pas plus que les fondations en ciment. Répartir la charge sur une plus grande surface n'était pas possible, car un squelette en bois soutient le plancher de la scène par intervalles d'un mètre environ.

Un podium mobile avec quatre points d'appui

Il nous fallait trouver une autre solution. Et soudain le mot magique «hydraulique» apparaît; tout simplement quatre pompes hydrauliques dans les coins, commandées depuis un pupitre individuel ou de manière simultanée via une commande électronique, le problème de la charge restait entier. On devrait construire une base jusqu'au sol du théâtre en contournant les structures existantes. Temps prévu pour la construction: quatre semaines.
On ne dispose en principe que de quinze jours entre deux productions, et cela s'il n'y a pas de représentation extérieure qui s'ajoute. Et dans notre cas, il y en avait une: la philharmonie d'Anvers venait se produire le lundi de notre première semaine de construction. D'un autre côté, on pouvait déjà entamer les travaux sous la scène pendant la durée de la production précédente. On pourrait ainsi tout terminer en moins de deux semaines. Une objection subsistait contre les quatre points d'appui. Il fallait notamment une portée de plus de 10 m

ge productie nog werd opgevoerd. Zo zou alles in minder dan twee weken afgewerkt zijn.
Er was echter nog een bezwaar tegen de vier steunpunten. Er was namelijk een overspanning van 10 m nodig tussen deze punten. De spanten zouden daardoor zo hoog moeten zijn, dat de overbrugging onvoldoende solide zou zijn. Tenzij we de spanten lieten verzinken in de straten waarmee onze scène moest worden uitgerust...
Deze mogelijke oplossing sneuvelde echter door het prijskaartje van 4.300.000 BF, waarbij de grootste kost zat in de onderbouw. Omdat de constructie slechts tijdelijk moest zijn, werd dit concept dan ook afgefloten.

Een nieuw plan werd geopperd om steunpunten te laten verzinken in de eerder genoemde straten van de scène. Een groot kader onder de scène zou de last dan moeten verdelen. Ook dit plan was te hoog gegrepen, temeer daar we geen sluitende oplossing vonden voor de synchronisatie van de pompen. Kenners jaagden ons de schrik op het lijf voor eventuele lekken die zouden kunnen uitmonden in torsies, met onherstelbare vervormingen tot gevolg.

Een hangend plateau

Er moest een nieuwe oplossing uit de bus komen, maar welke? Uit de eerste denkronde bewaarden we de idee om de aandrijving van het plateau te laten verzinken. Maar welke aandrijving moesten we kiezen? We vroegen advies aan Willy Dobbelaere, een industrieel ontwerper met heel wat ervaring in machinebouw en lasertechnologie. Na een relatief korte wachttijd gooide hij een principe-oplosssing in de bus. Het enige compromis dat ontwerper John Bogaerts moest maken was een bouwhoogte te aanvaarden van 36 cm. Gelukkig kon hij daarmee akkoord gaan, zodat we konden starten met de realisatie van het nieuwe plan.
Het principe was het volgende: een plateau, aangedreven door een centraal opgestelde spindel (schroefas) met een cardankoppeling op de kop, wordt in alle richtingen scharnierend opgehan-

Een ambitieus plan
en zwevend podium: bewegen op een hellend vlak

Roberto Zucco

auteur jacques verwouts

Un plateau en suspension
ou comment réaliser un rêve de décorateur

entre ces points, ce qui amènerait les supports trop haut. Une solution serait de laisser s'enfoncer les supports dans les rues dont notre scène devait être équipée...
Cette solution buta toutefois sur son prix: 4.300.000 FB dont la plus grande partie pour la construction du support. Vu le caractère provisoire de la construction, on n'a pas voulu investir une telle somme. Une solution consistant à laisser s'enfoncer les supports depuis un grand cadre sous la scène dans lesdites rues n'est pas retenue non plus parce que d'éventuelles fuites pourraient causer des déformations irréparables.

Un plateau en suspension

Il nous fallait autre chose. Nous gardons quand même l'idée de laisser s'enfoncer la propulsion du plateau dans les dessous de la scène. Mais quelle propulsion? Nous consultons Willy Dobbelaere, un créateur industriel qui a beaucoup d'expérience en matière de construction de machines et de technologie laser. Il nous fait rapidement parvenir une première proposition, qui s'avérera être la bonne. Le seul compromis que nous devons accepter est une hauteur de construction de 36 cm. John Bogaerts donne son accord, et nous pouvons enfin entamer les travaux. Le plateau serait actionné par un arbre monté en son centre et muni d'un cardan. Le tout (moteur, réducteur, arbre) serait suspendu à une charnière sous le plateau. Voilà pour le principe, mais c'est aussi le cœur du problème. Le plateau doit pouvoir bouger dans quatre directions: avant, arrière, gauche et droite. Cela signifie que les charnières doivent pouvoir être couplées ou découplées pour chacun de ces mouvements. Un problème qui n'est pas des moindres car toute erreur pourrait provoquer des torsions qui endommageraient le plateau de manière irréparable.
Pour éviter toute incertitude sur ce point, on décida d'employer une commande PLC munie de rapports d'erreurs devant empêcher toute manipulation fautive. Les charnières sont couplées ou découplées au moyen d'air comprimé (3 charnières de chaque côté). Proximus est employé pour signaler à l'opérateur si toutes les conditions sont remplies pour exécuter un des mouvements. 9 charnières découplées, 3 couplées, et on peut y aller. Pendant une montée ou une

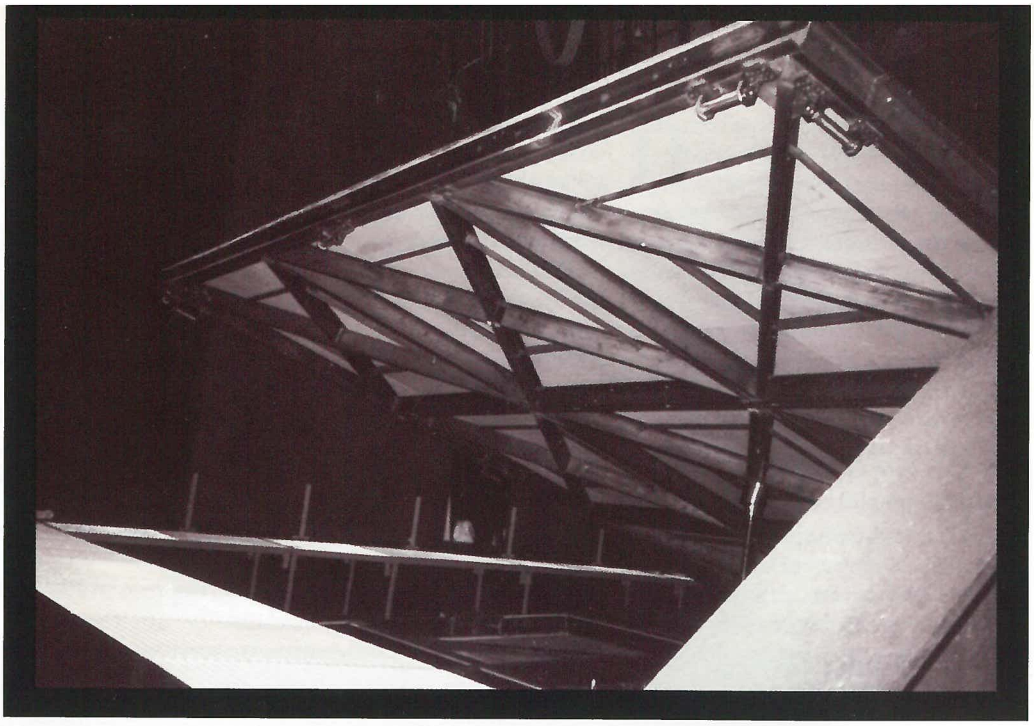

gen in een kooi onder een basisplateau. Het plateau moet in vier richtingen kunnen scharnieren: voor, achter, links en rechts. Dit houdt in dat voor elke beweging scharnierpunten moeten worden gekoppeld of ontkoppeld. De uitvoering hiervan zou een delicate opdracht worden: elke fout kon fataal zijn. Als één kant van het plateau vergrendeld was, moesten de andere kanten ontgrendeld zijn, zoniet zou ook hier een onomkeerbare vervorming optreden, die het plateau hopeloos zou verwoesten.
Om alle risico's uit te schakelen, kozen we voor een PLC-sturing met foutmelders die elk verkeerd gebruik van het plateau moesten onmogelijk maken. Met perslucht werden de 12 voorziene scharnierpunten (3 per kant) vergrendeld of ontgrendeld. Via Proximus werd gemeld of alle werkingsvoorwaarden vervuld waren: 9 scharnierpunten ontgrendeld, 3 vergrendeld. Tijdens een stijgende of dalende beweging mochten geen scharnierpunten ge(des)activeerd worden. Het plateau moest telkens over zijn nulpunt om een andere stijgrichting te kunnen kiezen. Zowel voor het hoogste als het laagste punt waren *fins de course* voorzien, maar toch kon het plateau op elke tussenhoogte stilgezet worden. Door de uitlooptijd van de reductie was er een marge van een paar centimeter, wat in verhouding tot het enorme koppel van de reductie miniem is.

Niet van een leien dakje

Precies die reductie (van Italiaanse makelij) speelde ons bij de hele constructie het meest parten. We hadden een dubbelscharnierende reductie besteld, zodat ze zowel naar voor als naar achter en links en rechts zou kunnen zwenken, naargelang de gekozen stijgrichting. Na een zeer lange levertijd werd ons slechts een enkelscharnierende versie geleverd, te laat om ze nog te kunnen weigeren. We hebben dan zelf nog flenzen laten aanmaken om de tweede scharnierrichting te verkrijgen. Daarbovenop was de spindel die door de reductie wordt opgestuwd aangeleverd in losse, niet op elkaar afgestemde onderdelen. De spindelkop paste niet in het cardankoppel. De spindel zelf draai-

descente, on ne peut pas activer ou désactiver les charnières. Le plateau doit toujours passer en position zéro avant de pouvoir choisir une autre direction. Bien qu'il y ait des contacteurs fins de courses en bas et en haut, on peut arrêter le plateau dans une position intermédiaire, ceci avec une marge de quelques centimètres due au temps nécessaire à l'embrayage de la réduction pour s'arrêter.

Pas comme sur des roulettes

C'est justement cette réduction de fabrication italienne qui nous causa le plus de problèmes pendant la production. Alors qu'une réduction à double articulation avait été commandée, une articulation simple a été livrée, ce qui nous obligea à construire des brides pour rendre le mouvement possible dans les directions prévues. De plus, l'arbre a été livré en pièces détachées non compatibles entre elles, ni avec le cardan. Seule la vis sans fin de l'arbre rentrait dans la réduction qui a dû être élargie au tour. Cela représenta un temps précieux perdu durant le prémontage.
En outre, le constructeur avait pris du retard dans la livraison des pièces détachées du plateau, ce qui retarda le travail des électriciens qui devaient effectuer le câblage. On devait également trouver un emplacement pour le puits devant accueillir la cage du moteur et de la réduction. Là, un capitaine de l'armée nous est venu en aide en mettant à notre disposition un hangar prévu pour l'entretien des chars. Le poids, qui atteint finalement 2.500 kg, ne facilite pas la manipulation. Au départ, 18 cadres étaient prévus, 9 pour la base et 9 pour le plateau. Vu le peu de temps dont nous disposions pour le montage dans le théâtre, nous avons réduit leur nombre à 6, ce qui donne des poids de 400 kg à manipuler.

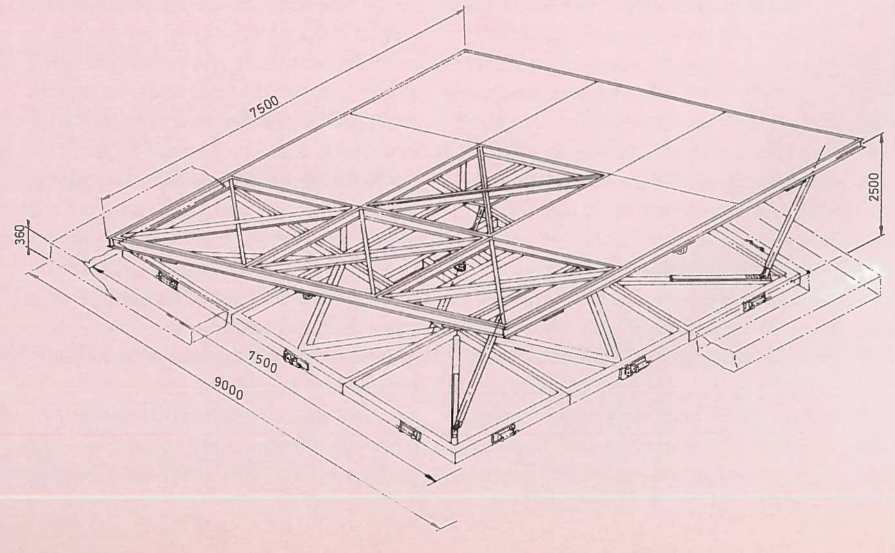

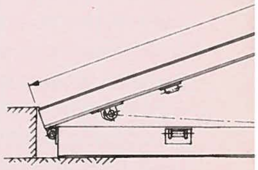

de slechts in de reductie tot aan het wormgedeelte, de rest moest nog eens worden uitgedraaid. Allemaal kostbaar tijdverlies bij de voormontage.
Bovendien had de constructeur behoorlijk wat achterstand bij de aanmaak van bepaalde onderdelen, zodat we de hete adem van de naderende première al in onze nek begonnen te voelen.
Bijkomend probleem bij de premontage was het vinden van een ruimte met een put waarin we de motor konden laten verzinken. Hier brachten een legerkapitein en een legerhangar met garageput de oplossing.
Ook het gewicht van de constructie speelde ons nog parten: het hele geval (boven- en onderkader samen) woog uiteindelijk 2.500 kg en was niet meer zo eenvoudig te manipuleren.
Oorspronkelijk zouden de kaders zowel boven als onder uit negen delen bestaan, maar om tijd te winnen hadden wij dit gereduceerd tot telkens drie kaders, die zonder scharnierpunten elk 400 kg wogen.
De week voor de première kregen we nog te maken met een flinke tegenvaller. Voor de eerste repetities werd er namelijk nog met de hand gewerkt: de motor werd via de relais aangestuurd, want de PLC was nog niet geïntegreerd en de frequentieregelaar nog niet geprogrammeerd. Bij een van de repetities was de spindel te ver naar onderen doorgedraaid, met als resultaat dat de veiligheidsbouten waren doorgeknakt en de spindel hopeloos vastzat. Het kostte ons twee dagen om het gevaarte terug uit mekaar te halen om te deblokkeren, te voorzien van nieuwe veiligheidsbouten en te hermonteren.
Tenslotte speelde ook de helling in het theater ons parten. Bij de premontage hadden we alles vlak gemonteerd en het feit dat we in de schouwburg op een helling lagen, gaf nieuwe afstellingsproblemen, eigen aan de natuurlijke drijfrichting van de helling. Maar na enkele rodageproblemen konden we uiteindelijk een vlekkeloos functionerend plateau opleveren, dat zo goed als geruisloos in de vier vereiste richtingen rees en daalde.
Een droom was werkelijkheid geworden: Zucco's eiland was gerealiseerd.

STOP

Enfin, un grave contretemps survint une semaine avant la première: la PLC n'étant pas encore installée, on commandait le moteur directement au moyen des relais, donc sans fin de course. Ce qui devait arriver arriva, l'arbre est resté bloqué dans la réduction. Deux jours ont été perdus pour tout démonter, débloquer et prévoir de nouvelles vis de sécurité. Au prémontage, le plateau avait été monté à l'horizontale. La scène présente toutefois une certaine pente qui nous obligea à tout ajuster en fonction des forces de torsion qui en résultaient. Mais finalement, après quelques problèmes de rodage, nous avons pu livrer quelques jours avant la première un plateau qui correspondait à toutes les fonctions demandées et qui pouvait presque silencieusement s'élever dans les directions demandées.
Un rêve était devenu réalité. Zucco avait enfin son île flottante, après plus de six mois de préparation et de recherche.

FIN

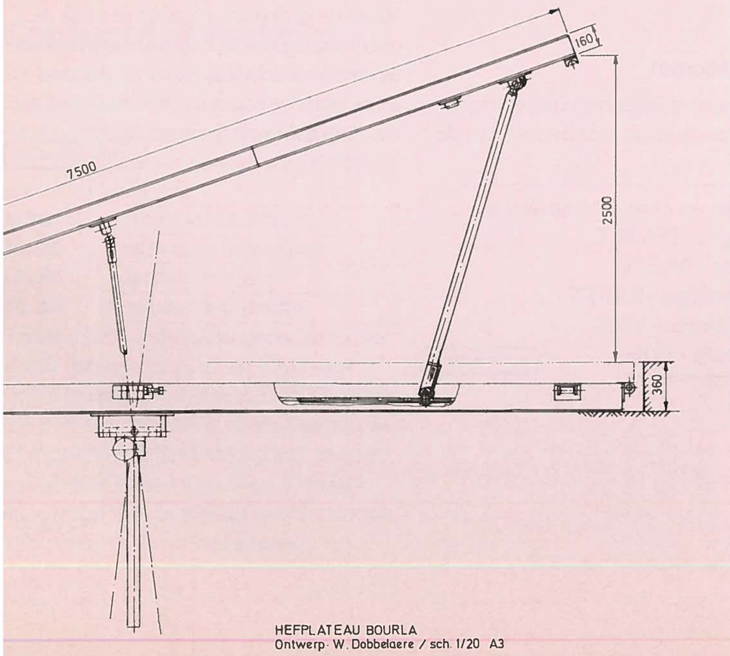

HEFPLATEAU BOURLA
Ontwerp- W. Dobbelaere / sch. 1/20 A3

cases of art

The ultimate protection for your equipment

ARTIST
Flightcases

tel. 09/377 97 55 - fax. 09/378 12 33

MEGA LIGHT

Verhuur
Verkoop
Techniek

Licht
Klank
Effecten

Specialisatie licht en klank voor:
- Evenementen
- Congressen (privaat, nationaal, internationaal)
- Theater
- Spektakel
- Shows
- Goboprojectie, scanners, ...
- Lichtautomatisatie

Oudstrijdersplein 6 • 8430 Middelkerke • Belgium
Tel. & Fax: 059/30 33 44 - GSM: 075/69 35 35

BASTT nieuws

BASTT-AGENDA		
7 - 10 september	PLASA	Londen
15 - 19 september	Aandrijftechnieken	Utrecht
25 - 28 november	Sicherheit '97	Zürich

OISTAT-KALENDER		
7 - 11 september	Commissie Techniek	Londen
12 - 15 september	Commissie Scenografie	Seoul
25 - 28 april 1998	Commissie Opleiding	Amsterdam

Contactvergadering FEVECC - BASTT - VDP over veiligheid

1 Reactie van VDP

VDP is principieel akkoord om samen te werken rond veiligheid. Het wordt wel even zoeken naar een geschikte formule. Binnen VDP is in feite niet echt iemand bezig met deze materie. Er is ook nog nooit eerder met één bepaalde personeelsgroep (met name de technici) gewerkt.
Ons opzet is om samen kwaliteitsproducten te presenteren en zo professioneel mogelijk te werken. Daarenboven willen we voorkomen dat er op termijn al te strakke en bureaucratische regels komen, zoals in Nederland. We willen absoluut conflicten vermijden en blijven er ons van bewust dat werken rond veiligheid een groei- en leerproces is, met aandachtspunten voor technici én directies, net zoals in de culturele centra.

2 Afspraken

VDP bespreekt in haar volgende Raad van Beheer wat er kan gebeuren op het niveau van de directies. Concrete en relevante mogelijkheden zijn onder meer:

- werken met derden: nieuwe wetgeving
- de hele problematiek van de verantwoordelijkheden
- veiligheid, verantwoordelijkheid en verzekering
- al dan niet gezamenlijke vorming van het technisch personeel
- uitwerken van een charter.

We proberen (na goedkeuring door het VDP) met enkele deskundige en gemotiveerde technici uit de culturele centra enerzijds en uit de gezelschappen anderzijds een soort charter op te stellen met een gezamenlijk uitgangspunt en met een aantal richtlijnen rond wederzijdse verwachtingen (minimumeisen waar elke partij zich aan houdt) geschreven vanuit de praktijk. Dit charter heeft vooral een morele kracht, maar kan de toon zetten als een minimale garantie voor professionaliteit waarnaar ook beginnende gezelschappen zich kunnen richten.
Zoals gezegd gaat het hier om een leerproces. Maar de ervaring van drie jaar werking in de centra heeft toch aangetoond dat via vorming en andere initiatieven de aandacht voor veiligheid is toegenomen. Afhankelijk van de besprekingen binnen VDP en het uitwerken van het charter kunnen we overwegen in welke mate we een gezamenlijk vormingsaanbod uitwerken en/of samen de contactdag op 19 juni organiseren.

3 Oproep

Alle opmerkingen over gedateerde of onwerkbare milieuregels of ontbrekende regels zijn welkom bij FEVECC. Via de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten kunnen we ze dan aankaarten in de technische commissie die op dit ogenblik een evaluatie maakt van de bestaande milieuwetgeving.
Dringend!

4 Volgende samenkomst

De volgende samenkomst over het charter vindt plaats op 4 maart – na de Raad van Beheer van de VDP.

namen deel aan deze contactvergadering:
Miek De Kepper - FEVECC
Frank D'haene - BASTT
Chris Van Goethem - BASTT
Liesbeth De Jonghe - VDP
Dirk Van Houtte - VDP

miekdekepper

Symposium over zendmicrofoons in Den Haag

De leden van de BASTT waren goed vertegenwoordigd: 20 Vlamingen op 80 aanwezigen. Er was één belangrijke afwezige: de vertegenwoordiger van de Vlaamse overheid, die toelichting zou geven over de situatie in Vlaanderen. In de plaats kregen we een fotokopietje met de beschikbare zendfrequenties.
De mensen uit de praktijk hebben vooral gewezen op het belang van een zuinig en vooral juist gebruik van zendapparatuur. Enkele aandachtspunten:

- een goede opstelling van de antennes ten opzichte van de zendertjes
- het vermijden van mogelijke storende elementen, zoals elektronische apparatuur
- het juist aanbrengen van de antennes op de zendertjes zelf
- draadloos alleen gebruiken als het echt nodig is, voor de bedrijfszekerheid en het uitschakelen van mogelijke interferenties.

Naast de praktische tips waren ook de ontmoetingen met collega's erg leerrijk. Onze noorderburen hebben ons trouwens goed ontvangen. Een initiatief dat voor herhaling vatbaar is.

jacquesberwouts

E-mail

Om collega's vlugger te kunnen bereiken voor het oplossen van dringende problemen zou het interessant zijn over elkaars e-mail- of videocontactadres te beschikken. Stuur daarom uw gegevens zo snel mogelijk naar ons secretariaat. Wij verdelen de informatie dan bij alle leden.

Special effects

In samenwerking met BASTT organiseert het ICVA een cursus "theatertechniek - special effects" in het Cultureel Centrum Ter Dilft van Bornem. De docenten zijn Harry Cole en Chris Van Goethem. Zij geven een overzicht van het geheel van special effects binnen het theater, zowel optische, mechanische als pyrotechnische effecten. Het is de bedoeling om vooral kleinschalige, ambachtelijke effecten toe te lichten die in ieders bereik liggen, uiteraard met praktische oefeningen.
Belangstellenden, met interesse voor zowel de praktische als artistieke kant zijn welkom op 7, 14 en 21 juni '97, telkens op zaterdag van 10 tot 12 u. en van 13 tot 15 u. Het cursusgeld bedraagt 1.680 BF.

Inlichtingen:
I.C.V.A. 09/229 21 72

Contactdag technici

De contactdag voor technici vindt dit jaar plaats in de vernieuwde Ancienne Belgique in Brussel op donderdag 19 juni 1997. Het voorlopige programma ziet er als volgt uit:

9.30	onthaal met koffie
10.00	rondleiding in groepen
12.30	aperitief en lunch
13.30	inhoudelijk gedeelte

Tijdens het inhoudelijk gedeelte zal de stand van zaken i.v.m. de CAO voor vzw's besproken worden. BASTT-leden die hierover vragen hebben, kunnen ze doorgeven aan het secretariaat, waar ze gebundeld kunnen worden. Ook het standpunt van de werkgevers en van de vakbonden zal aan bod komen.

The art of lighting

stagelight

verkoop & verhuur van verlichtingsmaterieel

ontwerp & productie

Langdries 4 — 9450 Haaltert
tel 053/83 17 26 — fax 053/83 40 54

TEAD V.Z.W.

- **Teatertechniek** — *Régie*
- **Productiebegeleiding** — *Réalisation/Coordination*
- **Technisch advies** — *Conseil technique*
- **Ontwerp (licht, geluid...)** — *Conception (son, lumière...)*
- **Opleiding** — *Formation stages*

CECILE DE TROYER
CHRIS VAN GOETHEM
DIRK VEROUGSTRAETE
PETER VAN LINDEN
LUC DE VREESE
ANN JOSEPH

Stanislas Leclefstraat 16
B-2600 Berchem (Antwerpen)
België
tel. 03/230 15 53
fax 03/281 12 75
sem 07/200 294 1

ProSpot

Le prix de cette annonce n'est que **2000** BEF ex. TVA

De prijs van dit reklameblokje is slechts **2000** BEF ex. BTW

Pour plus de renseignements, contactez

Wilt u er meer over weten? Contacteer

Inge De Ridder
09| 233 84 63

GORDIJNEN
RIDEAUX

VARIATEX

Theatertextiel

Eigenaarsstraat 17
2300 Turnhout
Tel./Fax (014) 41 72 73

MOUSSE
MOUSSE

CARDA
Wij geven polyether vorm
Donne la forme à la mousse

mousse naar maat
afdek- en verpakkingsmaterialen
partijen katoenstof

mousse sur mesure
materiaux de recouvrement et d'emballage
lots de tissus en coton

SAMBERSTRAAT 42 • 2060 ANTWERPEN
TEL. 03/226 41 60 • FAX 03/233 29 52

KLANK EN LICHT
SON ET LUMIÈRE

verkoop - verhuur - studie
professioneel klank en licht

CITY SOUNDS

brusselsesteenweg 47, 9050 gent - ledeberg
sales: (09) 231 71 62 - rent: (09) 230 77 03 - fax: (09) 230 54 16

DECORWEEFSEL
TISSUS POUR DÉCORS

ARLITEX n.v.

DOEK!

brede weefsels voor dekor
tissus grande largeur pour décor

Doorniksesteenweg 151 · 8580 Avelgem
tel. 056/64 89 28 · fax 056/64 89 30

L&SE
LIGHT & SOUND EQUIPMENT

PROFESSIONEEL GELUIDS- & BELICHTINGS-APPARATUUR

Algemene verhuur voor
beursstanden
conferenties
optredens
evenementen
fuiven
logoprojectie

VRIJBLIJVEND OFFERTE !

L&SE · Tiensestraat 10 · 3271 Zichem
tel. 013/ 78 19 60 · fax 013/ 78 40 87

SONO SIA INDUSTRIES ANTWERP

Totale technische logistiek voor evenementen
zowel huur als aankoop
Belichting en geluidssystemen
podia, decor

Mortselsesteenweg 41 · 2540 Hove
Tel. 32 (3) 454 32 03 · Fax 32 (3) 454 32 04
E-mail 100663.1104 Compuserve.com

ProSpot bon

Gelieve deze bon op te sturen of te faxen naar

Veuillez envoyer ou télécopier ce bon à

Making Magazines
Baudelostraat 29
9000 Gent
fax **09-233 80 87**

Ik bestel **4 opeenvolgende inlassingen** onder **ProSpot.**

*Je commande **4 insertions consécutives** dans **ProSpot.***

Prijs per inlassing	**2.000 BF** ex.BTW	*Prix par insertion*	**2.000 FB** *ex.TVA*
4 inlassingen	**8.000 BF** ex.BTW	*4 insertions*	**8.000 FB** *ex.TVA*
+ magenta	**500 BF**/inlassing	*+ magenta*	**500 BF**/*insertion*

Rubriek *Rubrique*

Firma *Société*

Naam *Nom*

Adres *Adresse*

Postcode *Code postal* — Gemeente *Localité*

Tel. *Tél.* — Fax *Fax*

BTW *TVA* — Handtekening *Signature*

☐ Ik wens een steunkleur (magenta-rood)
Je désire une couleur d'appoint (rouge magent

De advertenties worden per inlassing gefactureerd
Les annonces seront facturées par insertion

(Buitenland +500 BF per factuur)
(Etranger +500 FB par facture)

☐ Het materiaal wordt opgestuurd tegen de 1ste van de maand voor verschijning
Le materiel vous parviendra pour le 1ier du mois avant parution

☐ Gelieve mij te contacteren in verband met advertentiemateriaal
Veuillez-me contacter concernant le matériel

Het ontwerpen, bouwen, onderhouden of renoveren van toneeltechnische installaties (brandschermen, elektrische of handbediende trekken, beweegbare podia, lichtbruggen, enz.) in zowel grote als kleine theaters, feestzalen, culturele centra en dergelijke kent geen geheim voor ons.

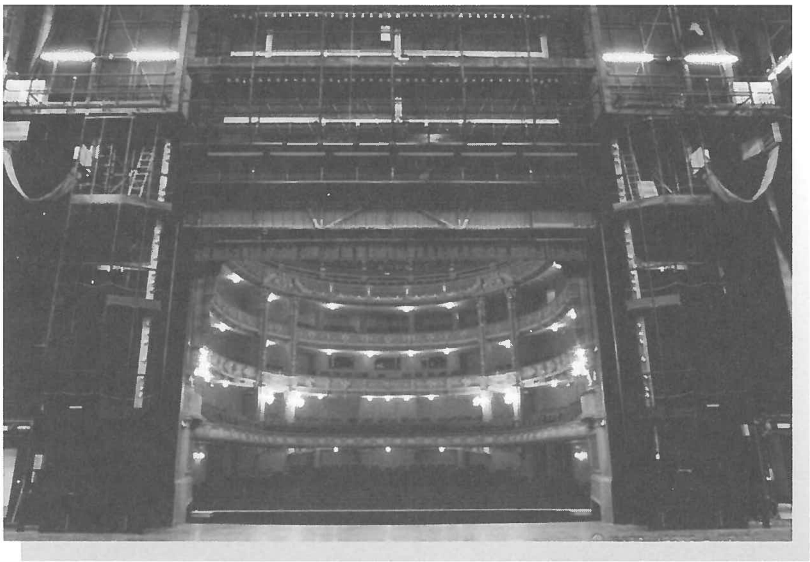

De Koninklijke Opera, de K.N.S., de Vooruit te Gent, de Spil te Roeselare en het Bourla Theater te Antwerpen zijn slechts een paar van onze realisaties.

Wenst u een informatie, studie, een vrijblijvende offerte of een bezoek aan één van onze realisaties?

Neem contact met ons op volgend adres:

DE REUS N.V.
Kaleweg 20
9030 GENT MARIAKERKE
Tel. (09) 216 65 65
Fax (09) 216 65 75

THYSSEN GROEP

EML

UW PARTNER IN PRO AUDIO

PROFESSIONELE BEGELEIDING EN ADVIES BIJ UW AANKOPEN VOOR THEATER EN CULTURELE CENTRA

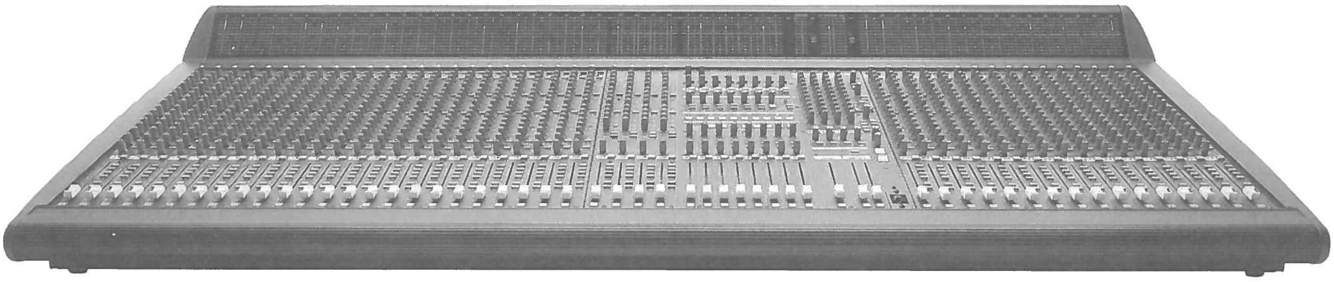

AEE	DRAWMER	HARTKE	MEYER SOUND	SWITCHCRAFT
AUDIO-TECHNICA	ELECTRO-VOICE	KLARK TEKNIK	NEXO	TAC
BOUYER	FOSTEX	LA-AUDIO	RAINBOW	TACTILE
CADAC	FOCUSRITE	MACKIE	SABINE	TUBE-TECH
CROWN	H||H	MCLARREN	SAMSON	YAMAHA
DAS	HHB	METRO AUDIO	SCV	VEGA

EML N.V. *Bijvennestraat 1A • 3500 Hasselt*
Tel. 011/ 23.23.55 • Fax. 011/ 23.21.72 • E-mail eml@innet.be • Website http://www.eml.be
U kunt ook rechtstreeks bellen of faxen met Raf Lenssens T/F : 09/282.97.25 • GSM : 075/66.98.49

CD Acoustics is een gespecialiseerd bedrijf in professionele apparatuur met een breed aanbod van kwaliteitsmateriaal. Ook zijn wij gespecialiseerd in het verhuren van professioneel audiomateriaal voor theater, congressen, evenementen, televisie-, film- en radioproducties, bedrijfspresentaties, ENG/EFP, enz ...

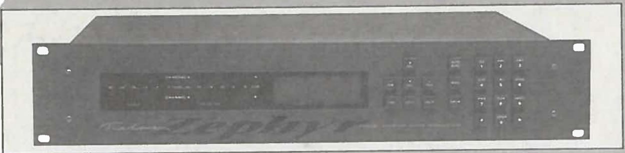

TELOS ISDN AUDIO

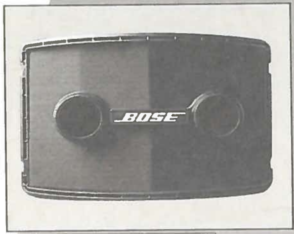

BOSE
GELUIDSSYSTEMEN

YAMAHA
DIGITALE MENGTAFELS

TASCAM
DIGITALE
MULTISPOREN

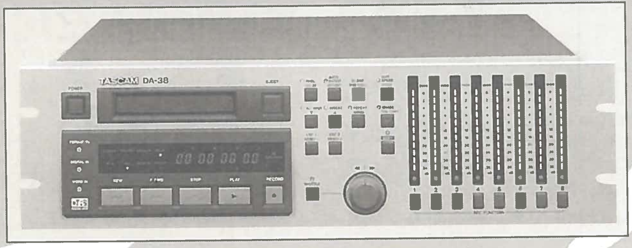

MOTOROLA
DRAADLOZE
COMMUNICATIE

SENNHEISER
DRAADLOZE
MICROFONEN

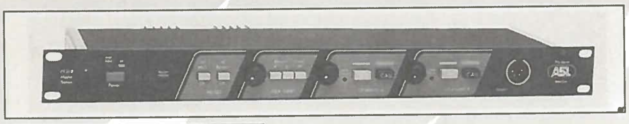

ASL INTERCOMSYSTEMEN

CD
acoustics

CD ACOUSTICS nv
Deinsesteenweg 202
9770 Kruishoutem

Tel. 09/ 386 84 50
Fax 09/ 380 16 25

De Wit ReclameStudio

LIGHTING

SOUND

RIGGING

Flashlight
RENTAL
SALES
BELGIUM

RENTAL
Centrum Zuid 1054
3530 Houthalen
Tel. 011-52 55 30
Fax. 011-52 55 34

SALES
Terlindenhofstraat 89
2170 Merksem
Tel. 03-645 34 36
Fax. 03-645 37 35